

Dostál, Bořivoj

Slovanský mohylník u Žlutavy : (příspěvek k problematice slovanských mohylníků na Moravě)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1957, vol. 6, iss. E2, pp. 37-74

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109445>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

BOŘIVOJ DOSTÁL

SLOVANSKÝ MOHYLNÍK U ŽLUTAVY

(Příspěvek k problematice slovanských mohylníků na Moravě)

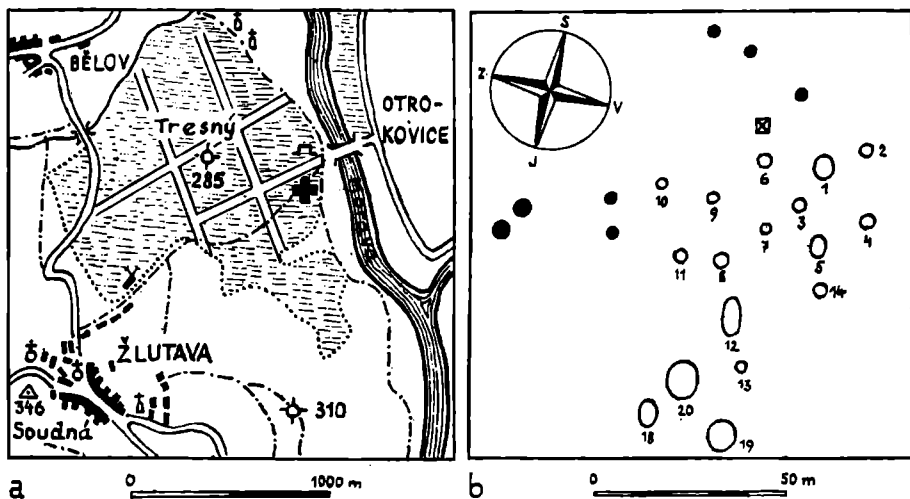
Slovanský mohylník u Žlutavy patří k nejlépe amatérsky prozkoumaným pohřebišťům v předválečném období. Ačkoliv od jeho výzkumu, který přinesl poměrně bohatý materiál a nové poznatky, uplynulo již více než čtvrt století, jsou jeho výsledky vědecké veřejnosti prakticky neznámy. Proto jsem se rozhodl je vypublikovat. Při této příležitosti děkuji dr. V. Hrubému a dr. J. Pavelčíkovi za poskytnutí nálezových zpráv. K závěrům ve všeobecné části této práce jsem došel na základě materiálu sebraného ke své diplomní práci „Hmotná kultura moravských Slovanů v době říše Velkomoravské“, Brno 1957, 737 stran, 121 tab. Článek sám vznikl na prehistorickém ústavě filosofické fakulty brněnské university na podnět prof. dr. F. Kalouska, jemuž vyslovuji srdečný dík za nevšední zájem, s kterým sledoval vznik této práce a za umožnění její publikace.

Severně od Žlutavy (okr. Gottwaldov-okolí) leží zalesněný vrch „Tresný“ (285 m nad m.). Jdeme-li od Otrokovic po mostě přes Moravu směrem k „Tresnému“, pozorujeme vpravo od cesty vedoucí dále na JZ lesem ke Žlutavě velký lom, vlevo jeden z výběžků „Tresného“ porostlý smíšeným lesem a přecházející v luka při řece (tab. IX: 1). Na tomto výběžku, přibližně na vrstevnici 200 m, asi 300 m západně od pravého břehu Moravy (obr. 1a), objevil J. Chybík v roce 1930 skupinu mohyl. Téhož roku pořídil archeologický spolek „Starý Velehrad“ plánec mohylníku a prokopáním jedné mohyly bylo zjištěno, že jde o slovanské pohřebiště.¹ Při prohlídce lokality v květnu 1957 jsem zjistil, že mohylník leží asi na 15° svahu, sklánějícím se východním směrem k řece Moravě. Mohyly jsou roztroušeny převážně jižně od reservoaru.²

V roce 1931 (od 26. května do 7. června) prozkoumal větší část mohylníku p. Vladislav Bachmánek.³ Na výzkum dohlížel I. L. Červinka, který na lokalitu třikrát až čtyřikrát dojel a dal V. Bachmánkovi k dispozici dva své dělníky, kteří získali zkušenosti při jeho dřívějších archeologických výzkumech. Kromě toho byli při výkopech zaměstnáni tři místní dělníci. Celkem bylo prozkoumáno 17 mohyl (č. 1—17). Pracovalo se tedy se značným spěchem. Násypy byly prokopávány sondami vedenými buď napříč celou mohylou, nebo šachtovitě ve středu násypu. Nebyl-li prvním průkopem objeven hrob, byl směr sondy měněn, často i několikrát, než byla nalezena kostra nebo než bylo práce jako bezvýsledné zanecháno. Hrobové jámy se patrně barevně ani strukturou neodlišovaly výrazně od okolního terénu, a proto zřejmě nebyly při výkopu respektovány. Kladně musíme hodnotit, že V. Bachmánek zanechal o výzkumu poměrně podrobnou zprávu, která zachycuje některé důležité nálezové okolnosti a hrobové celky.⁴ Také Bachmánkova instalace nalezených předmětů v napa- jedelském museu (pobočka Krajského musea v Gottwaldově-Lešné) umožňuje rozlišení hrobových celků.⁵

Na jaře roku 1934 objevil V. Hrubý na „Tresném“ další tři mohyly (č. 18

až 20) a téhož roku je prokopal.- Roku 1937 zjistil V. Hrubý další dvě mohyly, které nebyly prokopány. Celkem bylo napočítáno na 27 mohyl; z toho tři prokopané V. Bachmánekem ležely mimo hlavní mohylovou skupinu roztroušeně v lese (nejsou na plánu obr. 1b). Prozkoumáno bylo 20 mohyl.

Obr. 1. Žlutava. a — poloha mohylníku (+); b — rozložení mohyl (plně neprokopané mohyly).

Kde sídlo obyvatelstvo, pohřbíající na „Tresném“ nelze jednoznačně rozhodnout. Slovanské sídliště bylo podle sdělení V. Hrubého jednak pod vrchem „Soudná“ (348 m nad m.) západně od Žlutavy a jednak pod severním svahem „Tresného“, na pravém břehu Moravy (srov. obr. 1a).

Popis mohyl a nálezů

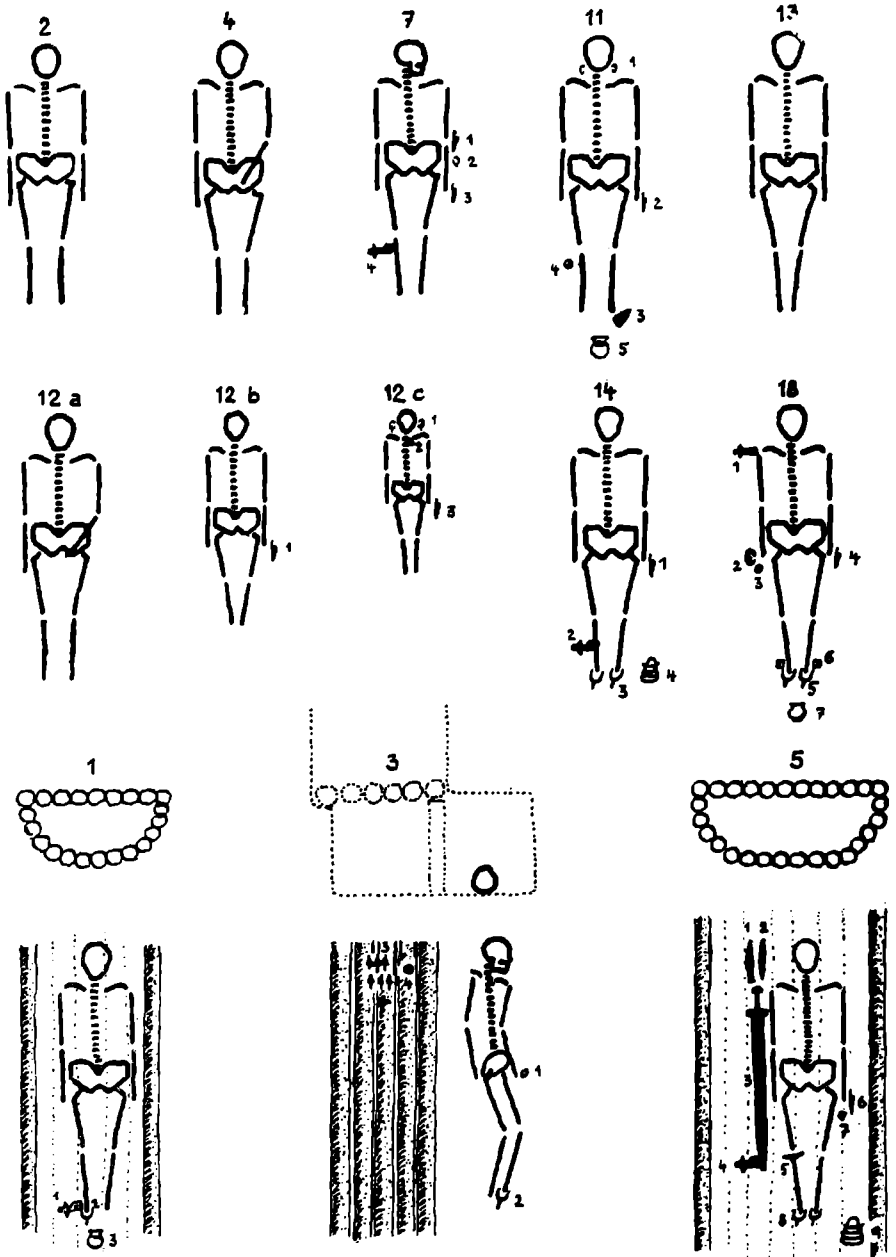
Mohyla č. 1.

Násyp kruhového půdorysu o \varnothing 5,5 m, v = ?. V hloubce 3,3 m od vrcholu mohyly byly objeveny ztrouchnivělé trámce, dlouhé 3,5 m, podélně překrývající celou hrobovou jámu. Trámce byly položeny i po bocích kostry a pod ní tak, že tvořily jakousi komoru ve tvaru podélně rozpůleného válce (obr. 2: 1). Uvnitř byla špatně zachovaná mužská kostra. Orientace Z—V.⁷ Délka in situ 178 cm. Zachovaly se jen nepatrné zbytky dlouhých kostí a články prstů; lebka ztrávena. Poloha obvyklá.⁸ — U pravé nohy nalezena sekera (1), v jejímž násadním otvoru tkvěly zbytky dřevěné násady, směřující k pravé ruce. Na pravé noze byla ostruha (2). 20 cm východně od kůstek chodidel nalezena nádoba (3). (Srov. obr. 2: 1.)

1. Železná sekera s odlámanými ostny a s rozšířeným čtvercovitým tylem. d = 16,5 cm, inv. č. 686 (obr. 3: 2).

2. Rzí silně porušená železná ostruha. d = 10,5 cm, š = 12 cm (obr. 3: 3).

3. Soudkovitá nádoba s vodorovně přehnutým, krátkým a zaobleným okrajem, s poněkud nepravidelnou výdutí a s rovným dnem. Nepravidelnosti na výdutí svědčí o výrobě nálepkovou technikou. Je hnědá až šedočerná, povrch je místy ožáven. Zdobí ji pás vpichů pod hrdlem a pod ním dvě nepravidelně ryté vodorovné rýhy. Hlína je promíšena jemným pískem. Nádoba je úplná. v = 11,8, po = 7,8, pv = 10,4, pd = 7,1 cm,⁹ inv. č. 687 (obr. 3: 1).

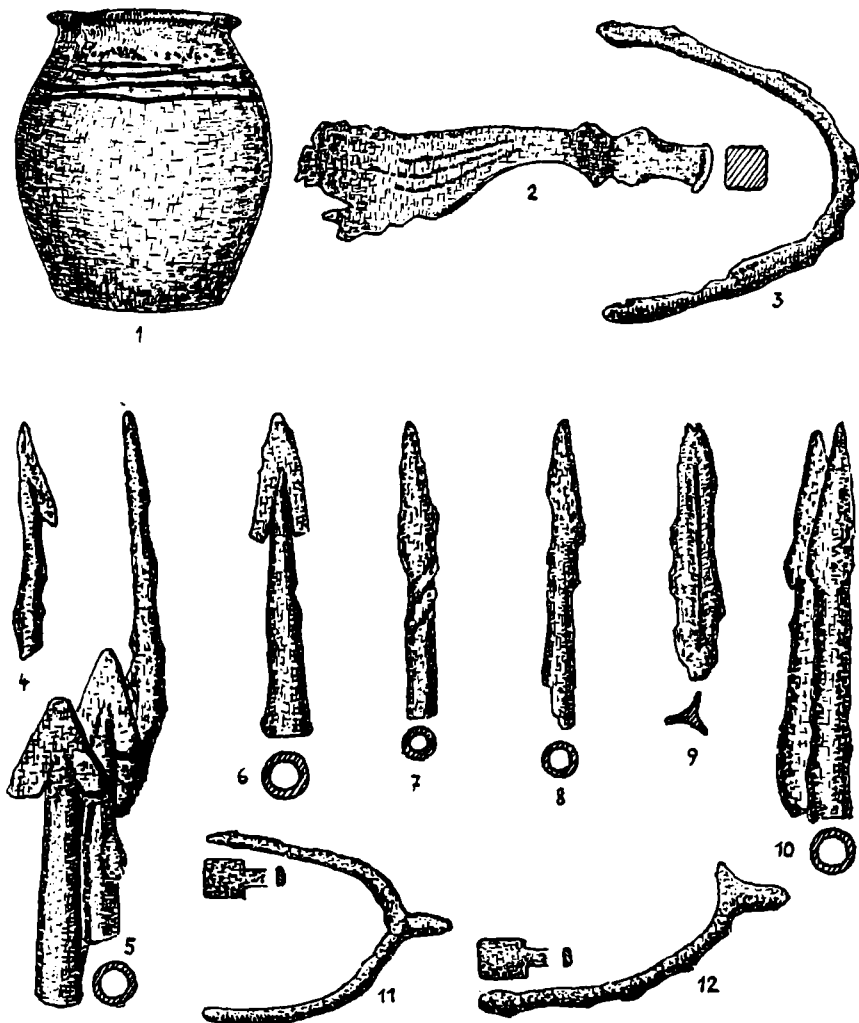
Obr. 2. Žlutava. Poloha kostér, rozložení přídavků a úprava hrobových jam (asi 1 : 40). (Číslo u kostér odpovídají číslům mohyl, čísla u předmětu číslům v popise.)

Mohyla č. 2.

Menší rozměry. V hloubce 1,5 m odkryta silně porušená ženská (?) kostra. Orientace JZ—SV. Délka in situ 172 cm. Poloha obvyklá. — Bez přídavků (obr. 2: 2).

Mohyla č. 3.

Násyp kruhového půdorysu o \varnothing 3,5 m, v = ?. Zásyp hrobové jámy udusán. V hloubce 2—2,2 m byly objeveny ztrouchnivělé trámce. Vlevo od nich, v prů-

Obr. 3. Žlutava. Předměty z mohyly č. 1 (1—3) a č. 3 (4—12).

kopu 2 m širokém, ležela kostra. Vzhledem k šířce plochy, na níž bylo trámovi a kostra objeveno, lze s jistou pravděpodobností soudit, že kostra byla původně uložena v postranním výklenku a že trámec byla překryta spodní částí hrobu. Při dusání hrobového zásypu nebo později po ztrouchnivění spadly trámce pod tlakem hlíny na dno hrobu, takže byly objeveny vedle kostry. Dobře zachovaná

mužská kostra. Orientace SZ—JV. Podle zprávy ležela kostra nznak, s lebkou skloněnou k levému rameni; podle náčrtu V. Bachmánka je patrné, že kostra ležela na levém boku a měla mírně pokrčené nohy. — U levého boku bylo nalezeno kamenné křesadlo (1), na levé noze byla ostruha (2). Vpravo od kostry, pod ztrouchnivělými trámci, leželo ve výši lebky 10 šipek (3), z nichž některé byly slepeny rzi, jiné byly samostatné. 2 cm blíž ke kostře byla objevena silně patinovaná mince (4) (obr. 2: 3).

1. Ztraceno.

2. V napajedelském museu jsou z mohyly č. 3 uloženy 2 železné silně porušené ostruhy s plochými rameny, válcovitými bodci a se čtvercovitými záchytnými ploténkami; $d = 10,3 + 12,5$ cm, inv. č. 700 (obr. 3: 11, 12).

3. Trojhrbitá železná šipka s odlomeným hrotem a řapem; $d = 6,8$ cm, inv. č. 695 (obr. 3: 9). Dvě rzi spečené železné šipky s tulejkami a s poškozenými zpětnými háčky; $d = 10 + 11$ cm, inv. č. 696 (obr. 3: 10). Tři rzi spečené železné šipky s tulejkami. Dvě mají široké ploché hroty se zpětnými háčky, které jsou u třetí odlomeny. $d = 8 + 8 + 9$ cm, inv. č. 697 (obr. 3: 5). Tři železné šipky s tulejkami a s částečně odlámanými zpětnými háčky; $d = 6 + 8,8 + 8$ cm, inv. č. 697—699 (obr. 3: 4, 6, 8). Železná šipka s tulejkou, s odlámanými zpětnými háčky a s tordovaným krčkem; $d = 8$ cm, inv. č. 698 (obr. 3: 7).

4. Stříbrná římská mince. Lic: korunovaná hlava, kolem nápis: IMP M IVL PHILIPPVS AVG. Rub: bohyně zdraví, kolem nápis: SALVS AVG. (Antoninian M. Iulia Philipa Arabse z let 244—249 n. l.). $\varnothing = 2,3$ cm, inv. č. 701.

Mohyla č. 4.

Násyp kruhového půdorysu o $\varnothing 3,5$ m, $v = 40$ cm. Půda nad klostrou udusána. V hloubce 160 cm nalezena dobře zachovaná ženská(?) kostra. Orientace Z—V. Délka in situ 182 cm. Poloha obvyklá, lebka nakloněna nad hrud, levá ruka spočívala zápěstím v pánvi. — Bez přídavek (obr. 2: 4).

Mohyla č. 5.

Násyp eliptického půdorysu s delší osou asi 6 m dlouhou, $v = 1$ m. V hloubce 2 m pod úroveň okolního terénu byly objeveny ztrouchnivělé trámce, které tvořily 50 cm vysokou a 2 m širokou komoru (srov. obr. 2: 5), v níž byl uložen nebožtík. Komora byla obložena kameny. Nalezena dobře zachovaná mužská kostra. Orientace Z—V. Délka in situ 192 cm. Poloha obvyklá, lebka poněkud nakloněna nad prsa. Kostra byla po celé délce, zvláště však pod hlavou, podestlána jemnou hnědavou směsí (snad zbytky kožišiny). 25 cm vpravo od lebky byla 2 kopí (1, 2). Po pravé ruce, od ramene až do poloviny lýtkové kosti, ležel meč (3), jehož hrot se dotýkal sekery (4). U pravého kolena nalezen nůž (5) směřující hrotem k levému kolenu. V levé ruce byl druhý nůž (6). Pod nožem bylo kamenné křesadlo (7). U chodidel zjištěny 2 ostruhy (8), 20 cm níže, poněkud stranou, kování vědérka (9) (obr. 2: 5).

1. Železné kopí s odlomeným ostrím a se širokou tulejkou; $d = 23,7$ cm, inv. č. 667 (obr. 4: 2).

2. Listovité ostrí železného kopí s odlomenou tulejkou; $d = 36,5$ cm, inv. č. 665 (obr. 4: 3).

3. Železný meč typu H s krátkou příčkou čochkovitého tvaru se zarovnanými konci a s polokulovitou, ve vodorovném průřezu čochkovitou hlavicí. Rukojeť obalena dřevem a plátnem. Čepel má na obou stranách ve středu žlábek. Dva kusy rzi prolnuté pochvy; $d = 110$ cm, š. ostrí = 6,5 cm, d. příčky = 11 cm, š. hlavice = 6,2 cm, d. příčky, rukojeti a hlavice = 14 cm, d. ostrí = 96 cm, inv. č. 664 (obr. 4: 1).

4. Železná sekera (typ IA); $d = 17,5$ cm, inv. č. 666 (obr. 4: 6).

5. Železný nůž. Na řapu zbytky dřeva; $d = 13,6$ cm, max. š. = 2,3 cm, inv. č. 668 (obr. 4: 7).

6, 7. Ztraceno.

8. Dvě železné ostruhy s odlámanými bodci. Jedna má ramena parabolicky rozevřená, na průřezu jednostranně vyklenutá, ukončená půlkruhovitou ploténkou ($d = 16$ cm, š. = 11 cm). Druhá má ramena rovnoběžná, na konci jednoho je patrný hřebíček ($d = 15$ cm, š. = 8,7 cm). Inv. č. 669 (obr. 4: 4, 5).

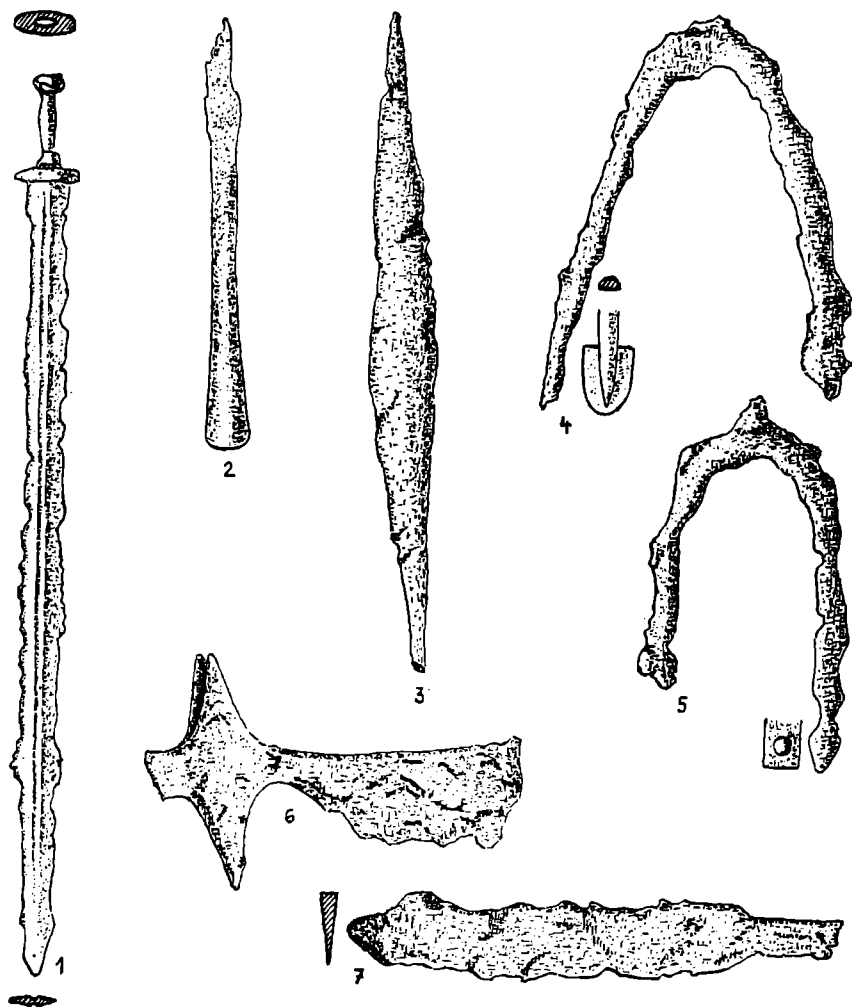
9. Tři železné oválné obruče různých velikostí. Ztraceno.

Mohyla č. 6.

Byla prokopána do hloubky 2,75 m, avšak bezvýsledně.

Mohyla č. 7.

Tvar a rozměry násypu ?. V hloubce 180 cm byla objevena mužská kostra. Orientace Z—V. Délka in situ 166 cm. Poloha obvyklá, lebka stočena k levému rameni. — U levého lokte byla břitva (1), dále u levé paže v úrovni pánve bylo

Obr. 4. Žlutava. Předměty z mohyly č. 5.

kamenné křesadlo (2), v zápěstí levé ruky ležel další nůž (3). Pod pravým kolenem nalezena sekera (4) obrácená ostřím k noze (obr. 2: 7).

† 1. Železná břitva s plechovými chránitky. Na tupém konci patrný nýt; d = 13 cm, max. š. = 2,7 cm, inv. č. 692 (obr. 5: 1).

2. Ztraceno.

3. Železný nůž s přilnutými zbytky dřeva; $d = 12$ cm, max. š. = 1,6 cm, inv. č. 691 (obr. 5: 2).

4. Železná sekera (typ I C); $d = 17$ cm, inv. č. 693 (obr. 5: 3).

Mohyla č. 8.

Tvary a rozměry násypu ?. Byla prokopána sondou o $d = 2,5$ m, š = 2 m, hl = 2,30 m. V prvním metru pozorován kousek zuhelnatělého dřeva. Jinak bez nálezů.

Mohyla č. 9.

Násyp kruhového půdorysu o průměru asi 3 m, $v = 50$ cm. Byla prozkoumána archeologickým spolkem „Starý Velehrad“ v roce 1930.¹⁰ Na kruhové ploše o $\varnothing 2$ m, těsně pod povrchem, byla zjištěna popelovitá vrstva promíšená uhlíky, přepálenými kůstkami a střípky, z nichž byla slepena nádoba (1). V. Bachmánek mohyly ještě jednou prokopal do hl. 2,25 m, ale kromě roztroušených uhlíků nenalezl ničeho.

1. Soudkovitá nádoba se slabě přehnutým a zaobleným okrajem. Je žlutočervená, místy šedavá. Zdobí ji dvě pětinasobné zadržované vlnice. Hlína je promíšená hrubým pískem a trochou slídy. Povrch je drsný. Nádoba slepena z několika střípků a z větší části doplněna; $v = 13,4$ cm, $po = 10,7$ cm, $pv = 12,4$ cm, $pd = 8$ cm. Uložena v museu na Velehradě (obr. 5: 5).

Mohyla č. 10.

Tvar a rozměry násypu ?. Byla prokopána sondou 2,75 m hlubokou, avšak bez výsledku.

Mohyla č. 11.

Tvar a rozměry násypu ?. V hloubce 160 cm pod vrcholem násypu byla objevena dobře zachovaná ženská (?) kostra. Orientace Z—V. Délka in situ 180 cm. Poloha obvyklá. Po stranách lebky, blíže u krku, bylo po jedné náušnici (1). Podle pravé ruky byly nalezeny zbytky kosti nějakého menšího zvířete. V levé ruce byl nalezen nůž (2). U prstů levé nohy (na Bachmánekově plánu u kolena) byl nalezen plochý trojúhelníkovitý železný předmět (3), směřující hrotem k levé ruce. Vně pravé lýtkové kosti byl přeslen (4). 20 cm za chodidly stála rozpadlá nádobka (5) (obr. 2: 11, tab. IX: 3).

1. Dvě bronzové kroužkovité náušnice z kulatého drátu. Spodní oblouk je ozdoben dvěma uzlíčky z ovinutého silného drátu. Rozměry: $1,7 \times 2$ cm, inv. č. 675 (obr. 5: 8, 9).

2. Ztracen.

3. Plochý železný předmět bez ostří (litina?). Tvar i zachovalost jsou podezřelé; jde patrně o podvrh; $d = 15,5$ cm, max. š. = 7,2 cm, síla = 0,5 cm, inv. č. 678 (obr. 5: 6).

4. Konický přeslen ze světlešedé jemné hlíny. $\varnothing = 3$ cm, $v = 1,3$ cm, inv. č. 676 (obr. 5: 7).

5. Ztracena.

Mohyla č. 12.

Násyp eliptického půdorysu o rozměrech asi $10 \times 3,5$ m. V jamách pod násypem byly tři hroby: a, b, c.

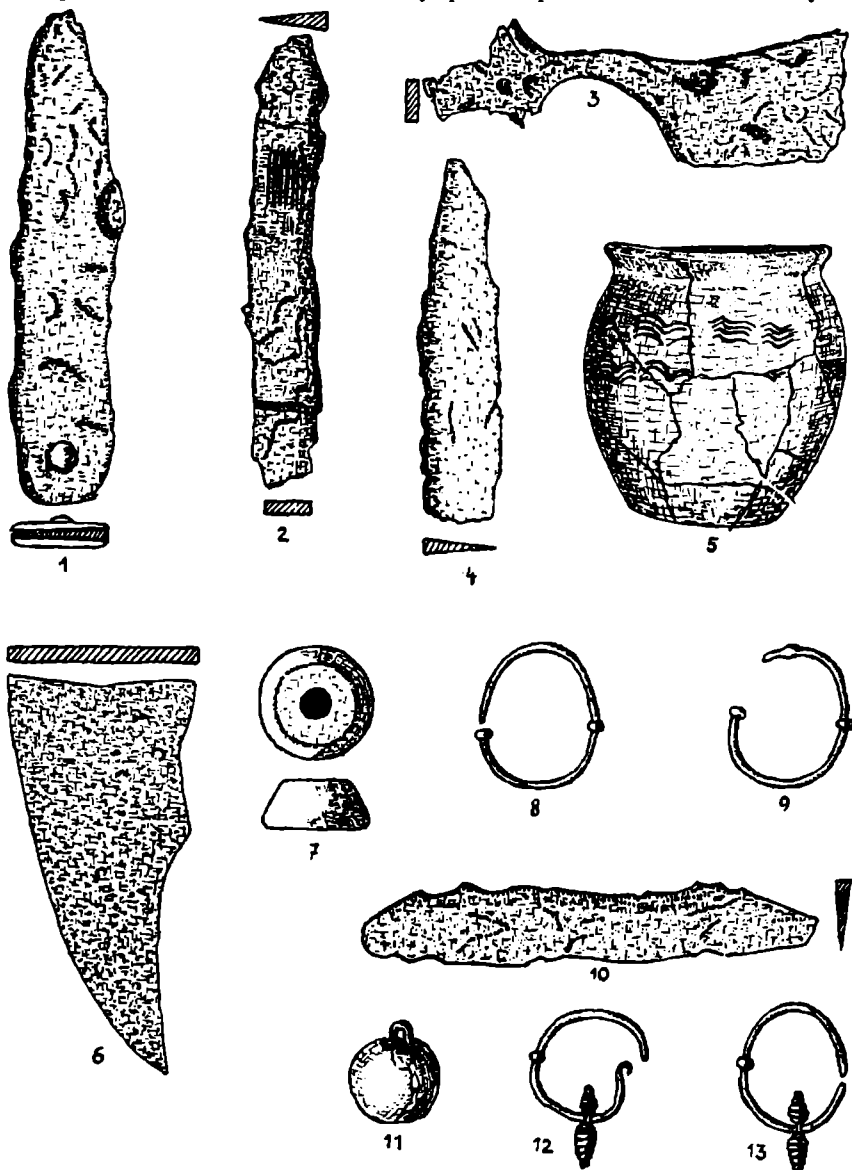
Hrob a. Nalezen v severní části mohyly. V hloubce 140 cm pod povrchem mohyly byla objevena špatně zachovaná kostra ženy (?). Orientace Z—V. Délka in situ 175 cm. Poloha obvyklá, zápěstí levé ruky položeno v pánvi. — Bez přídavků (obr. 2: 12a, tab. IX: 2).

Hrob b. Byl uprostřed mohyly. V hloubce 160 cm pod povrchem mohyly (140 cm jižně od hrobu a 10 cm západněji vzhledem ke kostře v tomto hrobě) ležela kostra chlapce (?). Orientace Z—V. Délka in situ 140 cm. Poloha obvyklá. — U zápěstí levé ruky byl nalezen nůž (1) (obr. 2: 12b).

1. Zlomek železného nože. Na povrchu jsou patrné zbytky dřevěné pochvy; $d = 7,8$ cm, max. š. = 1,7 cm, inv. č. 683 (obr. 5: 4).

Hrob c. Byl objeven v jižní části mohyly. V hloubce 175 cm od povrchu mohyly (2 m jižně od hrobu b) byla nalezena dětská (divčí?) kostra. Orientace Z—V. Délka in situ 113 cm. Poloha obvyklá. Po obou stranách lebky bylo nalezeno po jedné náušnici (1), mezi krčními obratly byl skleněný knoflík (2), u levé ruky nůž (3) (obr. 2: 12c).

1. Bronzová, patrně pozlacená náušnice z kulatého drátu. Dolní oblouk je na jedné straně ukončen uzlíčkem z ovinutého silného drátu a na druhé straně je roztepán a svinut v očko. Ve středu je pomocí poutka zavěšen odlévaný obou-

Obr. 5. Žlutava. Předměty z mohyly č. 7 (1—3), č. 9 (5), č. 11 (6—9, č. 12b (4) a č. 12c (10—13).

stranný hrozníček příčně rýhovaný a ukončený na obou stranách kuličkou. $\varnothing = 1,5$ cm, inv. č. 680 (obr. 5: 12).

Dva zlomky bronzové, patrně pozlacené eliptické náušnice z kulatého drátu. Dolní oblouk je na jedné straně ukončen uzlíčkem z ovinutého silného drátu

a ozdoben oboustranným odlévaným hrozníčkem, příčně rýhovaným a ukončeným na obou stranách kuličkou. Hrozníček je připevněn k oblouku poutkem. Rozměry: $1,7 \times 1,4$ cm, inv. č. 680 (obr. 5: 13).

2. Knoflík z průsvitného hnědavého skla (původně prý modravého), opatřený železným ouškem. $\varnothing = 1,2$ cm, inv. č. 681 (obr. 5: 11).

3. Železný nůž s utkvělými zbytky dřevěné pochvy; $d = 5,8$ cm, max. š. = 1 cm, inv. č. 682 (obr. 5: 10).

Mohyla č. 13.

Násyp kruhového půdorysu o $\varnothing 3$ m. Ve vrcholu 0,5 m hluboká nálevkovitá zahloubenina. V hloubce 180 cm od povrchu mohyly byla objevena dosti zachovaná mužská (?) kostra. Orientace Z—V. Délka in situ 176 cm. Bez přidavků (obr. 2: 13).

Mohyla č. 14.

Tvar a rozměry násypu ?. Ve vrcholu 0,5 m hluboká nálevkovitá zahloubenina. V hloubce 180 cm objevena dobře zachovaná mužská kostra. Orientace Z—V. Délka in situ 176 cm. Poloha obvyklá. — U levé ruky byl objeven nůž (1), přes pravou holeň ležela sekera (2) obrácená ostřím k noze, u chodidel byly dvě ostruhy (3). V úrovni chodidel, 15 cm vlevo, stálo dřevěné okované vědérko (4) (obr. 2: 14).

1. Dva zlomky železného nože; $d = 9$ cm, max. š. = 1,5 cm, inv. č. 674 (obr. 6: 2).

2. Železná sekera (typ I C); $d = 18,2$ cm, inv. č. 672 (obr. 6: 4).

3. Zachována pouze jedna (druhá byla zřejmě v museu zaměněna za středověkou). Železná ostruha s parabolickými rameny a s odlomeným hrotem. $d = 15$ cm, inv. č. 671 (obr. 6: 3).

4. Dvě železné oválné obruče obdélníkového průřezu ($d = 20 + 19,5$ cm, š. = 10,5 cm). Železná rukojeť z kulatého prutu se zbytkem záchytného kování ($d = 15$ cm). Vědérko bylo oválné a mírně konické, vysoké 25 cm. Inv. č. 670—672 (obr. 6: 1).

Mohyla č. 15.

Ležela o samotě, asi 250 kroků severně od společného pohřebiště. Násyp byl kuželovitý, základna o $\varnothing 7$ m. Byla otevřena sondou o rozměrech 3×4 m, hloubkou 2,5 m. V hloubce 2 m byly objeveny dva kousky uhlíků. Jinak bez nálezů.

Mohyla č. 16.

Ležela opodál společného pohřebiště. Byla prokopána sondou o rozměrech 2×1 m, hloubkou 1,5 m. — Bez nálezů.

Mohyla č. 17.

Ležela osaměle asi 800 m západně od pohřebiště u cesty k hájovně. Násyp kuželovitý, průměr základny 7—8 m. Otevřena sondou o rozměrech $5 \times 2,7$ m, hloubkou 2,5 m. — Bez nálezů.

Mohyla č. 18.

Násyp eliptického půdorysu o rozměrech 7×5 m, $v = 80$ cm. Pod humusem byla v násypu spečená slínovitá půda, avšak asi 30 cm nad hrobem byla sypká, silně kalcifikovaná a téměř bílá vrstva hlíny. 20 cm nad úrovní bylo v násypu nalezeno 22 střípků (z jedné nádoby), rozhozených v žárovišti. Hrobová jáma obdélníkového půdorysu o rozměrech 190×70 cm, hl 110 cm. Na dně nalezena dobře zachovaná mužská kostra. Orientace Z—V. Poloha obvyklá. — U pravého ramene byla sekera (1), u pravé ruky rozpadlá ocílka (2) a kamenné křesadlo (3), u levé ruky nůž (4), u chodidel ostruhy (5), u každé po jedné přezce (6). Asi 40 cm od chodidel, v prodloužení osy těla, stála nádoba (7) (obr. 2: 18).

1. Železná sekera s poškozenými ostny (typ II); $d = 18$ cm, inv. č. 127 (obr. 6: 6).

2. Rozpadlá železná ocílka.

3. Kamenné křesadlo.

4. Železný nůž rozpadlý na 17 kousků.

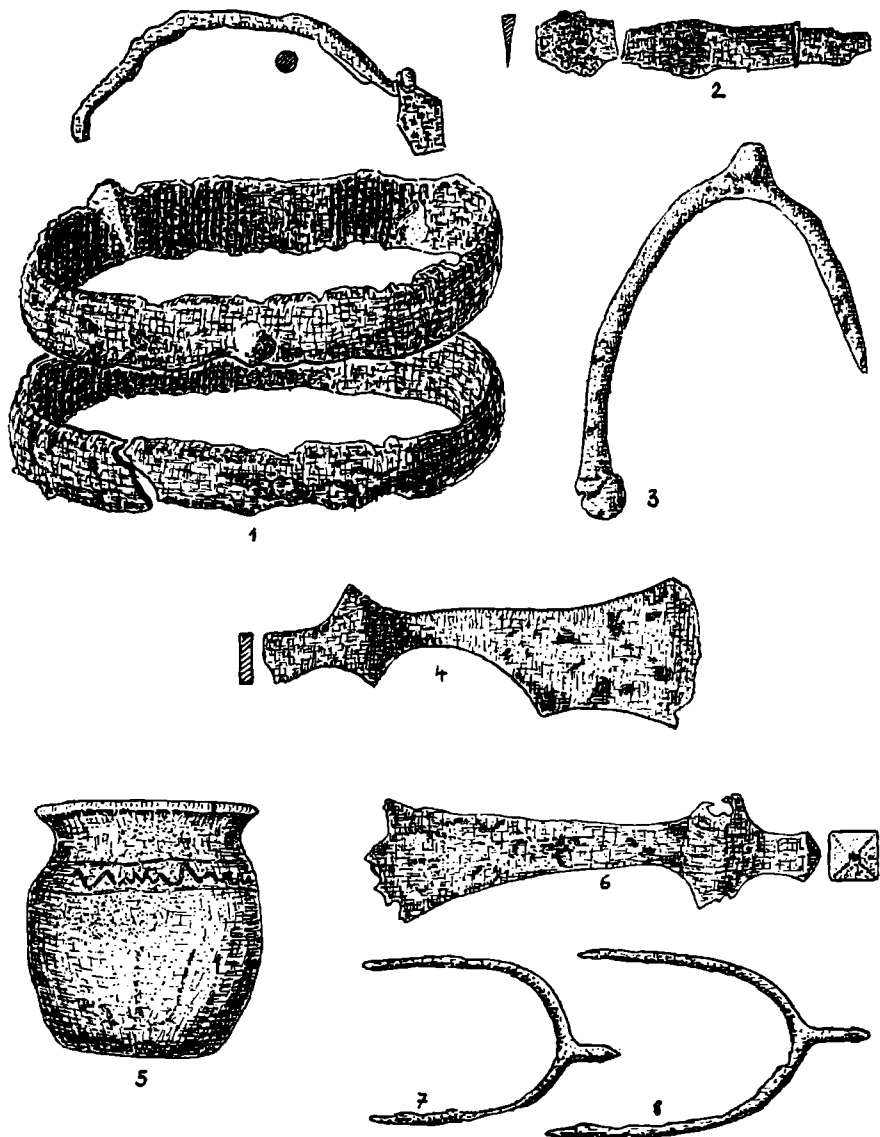
5. Železné, silně rzi porušené ostruhy s delšími rovnoběžnými rameny a s dosti dlouhým válcovitým bodcem; $d = 13,5 + 10,5$ cm, inv. č. 129—130 (obr. 6: 7, 8).

6. Dvě přezky s oválným rámečkem, s trnem a s plechovou týlní destičkou.

7. Soudkovitá nádoba se značně přehnutým, tupě válcovitě seříznutým a místy zaobleným okrajem, s jemně drsným nepravidelným povrchem a s rovným dnem. Nepravidelnosti patrné zvláště při dně svědčí o výrobě na ručním kruhu. Je hnědá až šedá. Zdobí ji neuměle narýsovaná jednoduchá až dvojitá vlnice mezi dvěma vodorovnými rýhami, umístěnými nad největší výduti; $v = 9,6$ cm, $po = 9,2$ cm, $pv = 9,4$ cm, $pd = 6,5$ cm, inv. č. 126 (obr. 6: 5).

Mohyla č. 19.

Násyp téměř kruhového půdorysu o rozměrech 9×8 m, $v = 70$ cm. Pod násypem promíšeným uhlíky a střípký byla celina. Není jisté, zda se mohyla

Obr. 6. Žlutava. Předměty z mohyly č. 14 (1—4) a č. 18 (5—8).

po svahu neposunula a neleží-li hrobová jáma mimo násyp. Tuto skutečnost nebylo možné pro porost ověřiti.

Mohyla č. 20.

Násyp téměř kruhového půdorysu o rozměrech 10×9 m, v = 1,2 m. Pod násypem s uhlíky a střípkky z téže nádoby, v místech, kde bylo kopáno, byla půda sterilní. Celá mohyla však nemohla být prozkoumána, protože byla porostlá stromy.

Nálezy z mohyl č. 1—8, 10—17 jsou uloženy v museu v Napajedlich. Nádoba z mohyly č. 9 je v museu na Velehradě. Nálezy z mohyl č. 18—20 jsou v museu v Uherském Hradišti.

Rozložení mohyl a jejich vnější ráz

Pokud jde o velikost, vnější vzhled mohylníku, úpravu hrobů, polohu a orientaci nebožtíků, vybavení hrobů a pod., učiním na tomto místě jen několik stručných poznámek, neboť se budu těmito otázkami podrobněji zabývat v další části této práce.

Počtem 27 mohyl řadí se žlutavský mohylník k středně velkým pohřebišťům tohoto druhu na Moravě. Proti jiným se tu nejeví dosti výrazně nějaké uspořádání jednotlivých násypů (skupiny, řady), sledujeme-li však pozorněji situační pláněk (viz obr. 1b), spatříme i zde několik nepravidelných řad přibližně západovýchodního směru. Tvar mohyl je zcela obvyklý: násypy jsou v půdorysu buď kruhové nebo mírně oválné. Vzácností je mohyla č. 12, která byla protáhlého eliptického tvaru a jež kryla tři hroby. Připomíná „krivičské“ podlouhlé kurhany, které byly nasypány postupně a představovaly jakési rodové nebo rodinné hrobky. Zůstává otázkou, zda i žlutavská mohyla kryje spřízněné nebožtíky a zda byla nasypána postupně či najednou při společném pohřbu. Podobných výrazně protáhlých mohyl je na Moravě jen málo (Bojkovice, Hluk, Strážovice) a pokud obsahují více pohřbů, pak jde především o pohřby žárové (Bojkovice). Velikostí, t. j. průměrem základny a výškou, nepřesahují žlutavské mohyly běžný průměr ($\varnothing = 3\text{—}10\text{ m}$, $v = 40\text{—}120\text{ cm}$).

Rozdělení hrobů podle ritu, orientace a poloha koster, přídavky

Dvacet prokopaných mohyl krylo 13 pohřbů s nespálenými těly, v šesti byly žárové pohřby a tři byly prázdné. Všechny žárové pohřby byly umístěny nad úrovní v mohylovém násypu, těsně pod jeho povrchem. Obsahovaly zlomky přepálených kostí, popel, uhlíky a střepy z nádob. Často však byly v násypech jen uhlíky, někdy jen v malém množství. Přesto lze o těchto mohylách podobně jako o prázdných soudit, že původně skutečně obsahovaly žárové pohřby. Pozůstatky s nádobou byly patrně umístěny na vrchol násypu, odkud se časem dostaly k úpatí mohyly. Vzhledem k tomu, že mohyly byly kopány šachtovitě, nebyly zbytky těchto pohřbů nalezeny.

Pohřby s nespálenými těly byly v hlubokých jamách. Zvláštností v úpravě hrobových jam na žlutavském mohylníku je stavba velkých dřevěných komor z kuláčů (mohyla č. 1, 5); v mohyle č. 5 byla komora ještě obložena kameny. V mohyle č. 3 byl nebožtík patrně uložen ve výklenku vyhloubeném v severní stěně hrobové jámy. Nasvědčuje tomu neobvyklá šířka hrobové jámy (2 m) a zjištění dřevěného krytu vedle kostry. Dřevěný kryt patrně původně překrýval vodorovně celou spodní část hrobové jámy a teprve později se zhroutil

na dno jámy; tento výklad je pravděpodobnější než mínění V. Bachmánka, že nebožtík se posunul s trámců stranou pod tlakem udusané hlíny. Důležité je pozorování, že kostra v mohyle č. 5 byla podložena a obalena práškovitou hmotou, jejíž chemický rozbor by mohl ukázat, zda šlo o rozpadlou kožešinu nebo jinou látku.

Podle zprávy V. Bachmánka bylo z 13 kostrových pohřbů 7 koster mužských, 4 ženské, 2 dětské (chlapec, dívka?). Pohlaví nebožtíků lze dnes jen zčásti kontrolovat podle souboru přídavek při kostřích. Přesnější kontrola na základě studia osteologického materiálu není možná, protože kostry nebyly vyzvednuty (kromě 4 lebek z mohyly č. 4, 5, 8, 18, o nichž však není známo, kde jsou uloženy).

Orientace kostrových hrobů byla obvyklá: hlava směřovala k západu, nohy k východu. Pouze ve dvou případech (mohyla č. 2, 3) se vyskytly menší úchytky. — Většina koster ležela naznak, s nohama nataženými a s rukama podle těla; pouze dvě ženské kostry měly položeno levé zápěstí v pánvi (mohyla č. 4 a 12). O kostě z mohyly č. 3 V. Bachmánek uvádí, že ležela naznak, podle jeho nákresu však kostra leží na levém boku a má poněkud pokrčený nohy. Poloha lebky nebyla ve většině případů zaznamenána (kromě mohyly č. 3, 4, 5, 7); pravděpodobně byla normální. Jen ve dvou případech byla zaznamenána poloha na levém spánku.

Z 13 kostrových hrobů byly 4 bez přídavek (mohyla č. 2, 4, 12a, 13), v jednom hrobě (12b) byl pouze nůž, v dalších hrobech byly i jiné předměty. V šesti hrobech byli pohřbeni bojovníci (5 jich bylo vybaveno sekerami, jeden měl v hrobě toulec s 10 šípy), z nichž 5 mělo ostruhy. Šlo tedy z větší části o jezdce. V jednom hrobě byl spolu se sekerou, ostruhami a s dvěma kopími i meč. Jde jistě o hrob jedince s mimořádným společenským postavením. U žlutavského mohylníku je nápadné vysoké procento (přes 45%) bojovnických hrobů, zatím co ve Starém Městě „Na valách“ je jich jen 13%¹¹ a na celé Moravě tvoří bojovnické hroby asi 6% prozkoumaných a publikovaných hrobů.¹² Také počet hrobů s noži (sedm, t. j. 53,8%) je značný;¹³ při tom je zajímavé, že ve dvou bojovnických hrobech nože nebyly. I když žlutavský mohylník nebyl prokopán celý a není ani jisto, zda uváděný počet 27 mohyl je úplný, poskytují zmíněná čísla zajímavý podklad k úvahám o sociálním postavení pohřbených.

Nádoby byly ve třech kostrových hrobech (t. j. 23% hr.), což představuje rovněž vysoké procento.¹⁴

Pokud jde o nález římské mince v hrobě č. 3, podotýkám, že nejde o prvý nález podobného druhu. Římská mince Gallienova (253—268 n. l.) byla nalezena v slovanském hrobě č. 139 v Dolních Věstonicích,¹⁵ mince Aurelianova (270—275 n. l.) v slovanském hrobě z 11. století na Děvině.¹⁶ Tyto mince nemají pochopitelně chronologické průkaznosti pro slovanské hroby. Zůstává však otázkou, zda se dostaly do hrobu náhodou se zásyypovou hlínou, jak soudí I. L. Červinka¹⁷ nebo přišly do hrobu jako milodar.

Za povšimnutí stojí 10 šipek nalezených v mohyle č. 3 a představujících zřejmě obsah toulce. Jsou silně poškozeny rzi, přesto je však na nich patrné, že jsou různého druhu. Většinou jsou tulejkovité se zpětnými háčky. Jedna má torďovaný krček. Hrot se zpětnými háčky je u jedné značně široký, u druhých poměrně štíhlý. Jedna šípka je trojhrbitá. Na skutečnost, že při nálezech většího množství šipek se vyskytují různé tvary, upozorňuje J. Eisner a poukazuje na různou funkci jednotlivých tvarů.¹⁸

Ze statistického přehledu o rozložení přídavek v hrobech lze často získat

důležité poznatky o funkci a používání jednotlivých předmětů a o zvláštích pohřebních obřadů. K tomu je ovšem potřebí velkého počtu hrobů, který v Žlutavě není. Proto podám jen stručné shrnutí a více si povšimnu polohy meče v mohyle č. 5. Věderka a tři nádoby byla nalezena v nohách koster; dvě nádoby byly v násypu. Náušnice ležely po stranách lebky, skleněný knoflík u krku. Nože byly v sedmi hrobech, ve dvou hrobech po dvou. Sedm nožů bylo nalezeno u levé ruky, jeden u levého lokte a jeden u pravého kolena. Šipky byly nalezeny vpravo od lebky. Čtyři sekery byly u pravé nohy, od chodidla do výše kolena, jedna u pravého ramene. V jednom hrobě byla dvě kopí, a to po pravé straně lebky. Ve třech hrobech byly ostruhy po dvou, ve dvou hrobech po jedné, a to na pravém i na levém chodidle. Nalezené přezky patřily k ostruhám. Přeslen byl u pravé lýtkové kosti. Ocilka a jedno kamenné křesadlo byly nalezeny u pravé ruky, tři kamenná křesadla byla u levé ruky.

Za zvláštní zmínku stojí poloha meče z mohyly č. 5. Ačkoliv šlo o hrob jízdního bojovníka (s ostruhami), ležel meč po pravé straně těla, od ramene až do poloviny lýtkové kosti, což je podle V. Hrubého poloha charakteristická pro meče pěších bojovníků.¹⁰ K závěru o různém zavěšování (a tudíž poloze v hrobech) mečů u bojovníků pěších a jízdních přišel V. Hrubý za předpokladu, že nebožtík byl uložen do hrobu se svou vlastní výzbrojí a že jednotlivé předměty a tedy i meče, byly dávány do hrobu tak, jak byly nošeny.²⁰ Nelze však prokázat, zda tyto předpoklady byly vždy splněny. Můžeme na př. pochybovat o tom, zda v každém případě byly dávány do hrobu jezdců ostruhy. Soudíme-li totiž, a myslím právem, že meče vlastnili jen významní jedinci — velmožové,²¹ je velmi pravděpodobné, že právě tyto vysoce postavení bojovníci váleční na koních jako část jejich družiny. Pokud jde o polohu (a tedy snad i zavěšování) mečů v hrobech jízdních bojovníků, ukazují nové nálezy ve Starém Městě²² a v Mikulčicích,²³ že i jízdní bojovníci patrně měli meč zavěšen přes plece. Můžeme to na př. pozorovat také v hrobě jízdního bojovníka u Zlatých vrat v Kyjevě²⁴ nebo v jezdeckých hrobech (se šavlemi) t. zv. srostkinské kultury (9.—10. století n. l.) na horním Obu.²⁵ Naopak zase bojovník bez ostruh z Pražského hradu měl meč položen od pasu dolů.²⁶ Patrně tedy nebude možné činit jednoznačné závěry o tom, jakým způsobem nosili meče jezdci a jakým pěší bojovníci. Tím nezamítám, že by nebylo užitečné sledovat nadále polohu mečů v hrobech s ostruhami a bez nich jakož i polohu, a společný výskyt celých souborů předmětů v jednotlivých hrobech.

Rozbor nálezů a datování

Keramika ze žlutavského mohylníku patří tvarově k t. zv. pomoravskému typu.²⁷ Nádoby jsou soudkovité a jejich výzdoba sestávající z vodorovných rýh, vlnic a vpichů, umístěných v horní polovině výdutě je charakteristická pro jmenovaný typ. Zřetelně jsou patrné zvláště na jedné (obr. 6: 5) stopy primitivní nálepkové techniky. Rámcově můžeme zařadit tuto keramiku do střední doby hradištní, k přesnějšímu datování se však nehodí. Podle starších typologických hledisek by patřila spíše do starší fáze středohradištního období.

Obě nalezená věderka byla eliptického a mírně konického tvaru (obruče byly různé velikosti). Jedno mělo tři obruče (ztratily se), druhé jen dvě obruče, značně široké (2,8 cm). Eliptická věderka jsou v moravských nálezech poměrně vzácná; analogické žlutavským bylo nalezeno v Boleradicích²⁸ a snad takové

bylo v Brankovicích,²⁹ oválná, avšak cele plechem pobitá věderka byla v Kloboukách u Brna³⁰ a v Telnici.³¹ Nepatří sem věderko z Vrbky, které má kruhovitě dno a směrem k ústí se konicky zužuje.³² Datování věderek není dosti přesné, poněvadž se vyskytují již ve starší době hradištní,³³ po celé středohradištní období i v mladší době hradištní, i když v hrobech jsou již jen zřídka.³⁴ Na pohřebišti „Na valách“ ve Starém Městě, vzdáleném od Žlutavy asi 20 km, vyskytovala se věderka v hrobech převážně z 9. století, v hrobech z 10. století byla již jen výjimečně.³⁵ Oválná věderka jsou typologicky nejmladší³⁶ a lze je tedy klást zhruba do 2. pol. 9. století, i když jejich výskyt i v 1. pol. 9. století není vyloučen.³⁷ K přesnějšímu datování nejsou věderka vhodná.

Železné nože nevykazují nějaké úchyly od běžných tvarů. U dvou je přechod čepele v řap zesílen v jakousi příčnou lištu (obr. 5: 2, 6: 2), která měla patrně nějakou funkci v upevnění rukojeti na řap. Podobné lišty jsou také na nožích z Kněžpole,³⁸ Stěbořic³⁹ a odjinud. Téměř na všech jsou zbytky dřeva, což je neklamným svědectvím, že byly původně zasunuty do dřevěné pochvy. K nožům se také řadí nález britvy (obr. 5: 1) s plechovými postranicemi. K datování je nelze použít.

Železné hroty šípů jsou tulejkovitě se zpětnými háčky, u některých značně poškozenými. Výskyt trojhrbité šipky, která se časově i kulturně přičítá avarskému okruhu, posunuje datování mohyly č. 5 hlouběji do 9. století, snad k jeho polovině.

Do 9. století se hlásí i meč z mohyly č. 5. Jde o meč typu H (srov. str. 41 a obr. 4: 1). Rukojeť, na níž se jeví stopy dřeva a plátna, jakož i jiné části meče (na př. kusy pochvy) by jistě při roentgenologickém zjištění poskytl další konstrukční detaily.⁴⁰ I když meče typu H doznívají ještě v 10. století, těžištěm jejich výskytu je 9. století, kam můžeme zařadit i mohylu č. 5.

Sekery ze žlutavského mohylníku patří ve své většině (4 kusy) I. typu slovanských seker v naší oblasti.⁴¹ Tělo mají mírně prohnuté, bradu většinou dosti dlouhou a rovnou, v jednom případě vykrojenou. Jedna sekera má dlouhé ostny (typ I A, obr. 4: 6), další mají ostny krátké (typ I C, obr. 5: 3, 6: 4). Těl je u tří ukončen obdélníkovou ploškou (typ I A a C), u jedné čtvercovitou (typ I B, obr. 3: 2). K datování nejsou tyto sekery vhodné, poněvadž se vyskytují od 8. do 11. století. Větší chronologický význam má sekera z mohyly č. 18 (obr. 6: 6), řadící se k II. typu slovanských seker v naší oblasti. Má rovnoměrně se zužující tělo, široké ostny a masivní, jehlancovitě ukončený tyl. Sekery tohoto typu datuje J. Poulik od 7. do 9. století,⁴² i když je možné, že některé se vyskytly i v 10. století.⁴³ Sekera II. typu datuje mohylu č. 18 před přelom 9. a 10. století, čemuž by odpovídala i primitivní nádoba z tohoto hrobu.

Dvou kopí objevených v mohyle č. 5 nemůžeme využít k chronologickým závěrům. U kopí obr. 4: 3 je nápadná délka listu a štíhlý přechod v tulejku (je odlomena). — Ostruhy byly silně poškozeny rzí a nedokonalá rekonstrukce brání ve většině případů rozeznat původní tvar. Zdá se však, že většinu ostruh lze přiřadit k II. typu,⁴⁴ který ve St. Městě patří 2. pol. 9. století.

Šperky, a jejichž datovací schopnosti se klade v poslední době ve slovanské archeologii velký důraz, jsou na žlutavském mohylníku velmi vzácné. Jsou to celkem 4 náušnice a skleněný knoflík. Náušnice se řadí k podunajským typům a jsou patrně domácího původu. Jsou to jednak prosté bronzové kroužkovité náušnice s dvěma uzlíčky ze silného vinutého drátu (obr. 5: 8,9) a jednak bronzové pozlacené náušnice s oboustranným odlévaným hrozníčkem (obr. 5: 12, 13). Zatím co první nejsou pro datování vhodné, patří druhé neklamně až mladšímu

období. Dolní oblouk jedné z náušnic (obr. 5: 12) je ukončen klíčkou, což se pokládá za příznak poměrně pozdního výskytu od konce 9. do poloviny 10. století.⁴⁵

Shrneme-li všechny náznaky, které nám vyplynuly z rozboru materiálu pro datování, ukazuje se, že mohylník patří časově 2. pol. 9. století n. l. Pro nižší datování nemáme dostatečných důkazů, zato však není vyloučeno, že některé mohyly nebyly zbudovány až na počátku 10. století. Datováním žárových hrobů se budu zabývat obecně v další části této práce.

Postavení žlutavského mohylníku mezi slovanskými mohylníky na Moravě

K získání přesnějších dokladů o datování slovanského mohylníku v Žlutavě a k hlubšímu pochopení zvláštností slovanského pohřebního ritu, jehož charakteristickým znakem bylo nasypání mohyl, bude proto potřebí seznámit se stručně i s ostatními slovanskými mohylníky aspoň v rámci Moravy a s hmotnou kulturou, která byla při jejich výzkumu získána. Zatím co v severovýchodních Čechách se velmi podrobně zabývá slovanskými mohylovými pohřebišti R. Turek,⁴⁶ nezabýval se souborně touto otázkou na Moravě nikdo od dob Červinkových.⁴⁷ Proto nebude na škodu, podám-li nejdříve soupis moravských slovanských mohylníků.

1. BOHUSLAVICE (Kyjov). K. V lese nad mlýnem objevili M. Chleborád a E. Kolibabe roku 1931 asi 50 mohyl. M. Chleborád 2 prokopával. V jedné byl dětský hrob v hluboké jámě (2,2 m), druhá byla prázdná. Nalezeny 2 náušnice a nožik. Patrně odtud pocházejí další 2 náušnice, sekera, 2 nože, 2 ostruhy. Uloženo: MM Brno (inv. č. 55 898—55 903). Lit.: J. Skutil, Moravské prehistorické výkopy a nálezy 1931, OP IX (1930—1935), str. 161—162.⁴⁸

2. BOJKOVICE (Uh. Brod). B. Na vysokém, částečně zalesněném kopci severovýchodně od Bojkovic, v trati „Hradská niva“ (parc. č. 2987/1 a 2987/2) zjištěno na 42 mohyl. Mohyly tvoří čtyři nepravidelné řady, táhnoucí se přibližně ve směru SZ—JV. Násypy jsou převážně kruhového půdorysu ($\varnothing = 3—15$ m), pouze 4 jsou protáhlé. Vysoké jsou 35—80 cm. Mohylník objevil J. Kučera. Roku 1922 tam I. L. Červinka prokopával 19 mohyl (dvacátá nedokopána). Roku 1953 prozkoumal další tři mohyly Jan Pavelčík. Z prozkoumaných 22 mohyl bylo 7 žárových, 6 kostrových a u 9 nemohl být pohřební ritus zjištěn. Žárové hroby byly umístěny v násypu nebo na úrovni; v jedné mohyle byly dokonce čtyři. Přepálené zlomky kostí a popel byly prostě uloženy v zemi, v jednom případě byly v nádobě. Mohylové násypy byly většinou promíšeny uhlíky a střípkami; v některých byly složitější dřevěné a kamenné konstrukce. Kostrové hroby byly v jamách. Ve dvou mohylách bylo po dvou hrobech. Kostry se nezachovaly; na jejich polohu lze usuzovat jen podle rozložení přídavků. Orientace: S—J, Z—V. — Získáno 6 nádob (2 jsou zčásti rekonstruovány), kování věderka, 2 náušnice, 2 náhrdelníky po 17 a 18 korálcích, 19 nožů, břitva, 2 srpy, 2 ocílky, přezka, železný kroužek, 4 kamenná křesadla. Přídavky jsou většinou velmi špatně zachovány. Uloženo: MM Brno (inv. č. SAÚ 501—516, část neiniv.), KM Gottwaldov (inv. č. 191—196). Lit.: I. L. Červinka, Staromoravské mohyly na „Hradské nivě“ u Bojkovic, okr. Uh. Brod. ČMMB XXXV (1950), str. 299 až 306. Jan Pavelčík, Zpráva o výzkumu staroslovanských mohyl na „Hradské nivě“ u Bojkovic v roce 1953. Rukopis. Archiv AÚ ČSAV Brno, č. j. 75/257.

3. BRANKOVICE (Bučovice). K. V lese „Žaroušky“ objevil M. Chleborád několik mohyl, z nichž roku 1937 tři prokopával. Mohyly ležely v řadě od S k J. Pod mohylami byly kostrové pohřby v jamách. Orientace Z—V. Přídavky pouze ve dvou hrobech. Získána nádoba, kování eliptického věderka, náušnice, náhrdelník ze 12 skleněných korálků, 2 skleněné knoflíky, 2 nože, ocílka s kamenným křesadlem. Uloženo: MM Brno (inv. č. Pa 4883—4899/38). Lit.: J. Skutil, Moravské prehistorické výkopy a nálezy odd. mor. prav. Zem. mus. 1937—1945. ČMMZ XXXIII (1946), část I, str. 46—47.

4. BUCHLOVICE (Uh. Hradiště). K. V lese nad Smraďavkou je skupina 8 mohyl. Roku 1940 prokopali M. Šolle a V. Knor 2 mohyly. Při kostrách byla nalezena nádoba, náušnice, nůž. Uloženo: M St. Město? Lit.: V. Hrubý, Osídlení uh. hradištského okresu v době hradištní. SbV 12 (1941), str. 57.

Na ostrožně jižně od Holého kopce (549 m nad m.), v trati „Žďary“, prozkoumal B. Vyskočil v dubnu 1954 jednu ze skupiny mohyl. V hrobové jámě zjištěny stopy po dřevěné komoře. Kostra velmi špatně zachována. Orientace JZ—SV. V násypu nalezeny 2 hradištní střepy, u kostry pět zlomků železného kování (z rakve?) a část hřebíku. Uloženo: AÚ ČSAV Brno. J. Lit.: B. Vyskočil, Rukopisná nálezková zpráva. Archiv AÚ ČSAV Brno, č. j. 1488.

Není mi známo, zda jde o dva různé mohylníky, nebo o jednu lokalitu.

5. BULHARY (Mikulov). Ž. Na východním zalesněném hřbetu Pavlovských vrchů byla objevena roku 1952 v lesním oddíle „U večere Páně“ skupina 12 mohyl. Mohyly byly eliptického půdorysu (všechny?) o delší ose dl. 3,5—6 m. Na jejich obvodu byly zjištěny prohlubně, z nichž byly násypy navrženy. Zjišťovací výzkum 4 mohyl, ležících v řadě od JV k SZ, provedl z pověření AÚ ČSAV v Brně J. Nekvasil v roce 1952. Pouze dvou mohylách byly zjištěny uhliky, přepálené kůstky a střípky přímo v násypu nebo pod ním (v mělké, ale prostorné hrobové jámě), u ostatních byly střepy z nádob v prohlubních na obvodu mohyl, kam se patrně sesuly s vrcholu mohyly. Pravděpodobně ve všech mohylách byly žárové pohřby; kostra dítěte z prohlubně na obvodu jedné mohyly patrně časově nepatří k mohylníku. — Žískány střepy z nádob, z nichž jedna byla úplně, druhá částečně rekonstruována. Uloženo: AÚ ČSAV Brno. Lit.: J. Nekvasil, Slovanské mohyly u Bulhar. AR VII (1955), str. 68—69, 75—78.

6. ČÁSTKOV (Uh. Hradiště). K. V lese „Osušku“ objevil I. L. Červinka skupinu 15 mohyl, z nichž roku 1902 sedm prokopal. Mohyly byly velmi nízké. Ve třech byly kostrové pohřby na úrovni, čtyři byly prázdné. Orientace Z—V. U dvou koster přidavků nebylo, u třetí byl střep s vlnovkou, kování vědérka, 2 ostruhy (typ I A), přezka. Uloženo: MM Brno (inv. č. 54 967—54 974). Lit.: I. L. Červinka, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, Brno 1928, str. 145.

7. DRAHLOV (Kroměříž). K. V lese „Obora“ objevil J. Slovák několik mohyl, z nichž roku 1892 dvě otevřel. V obou byla pod násypem spáleniska a hrobové jámy hluboké asi 150 cm. V obou byly kostry. Orientace Z—V. Získány střepy z nádoby, sekera, nůž, 2 ostruhy. Uloženo: M Kroměříž, Lit.: F. J. Slovák, ČVMŠO XI (1894), str. 26.

8. HLUK (Uh. Hradiště). B. Ve východní části lesa „Hlubočku“ (odd. 38a), na svahu sklánějícím se k západu, objeveno asi 65 mohyl. Mohyly tvoří buď nepravidelné řady ve směru Z—V (i JZ—SV) nebo skupiny. Jsou buď kruhového nebo eliptického půdorysu o průměru 4—10 m a výšce 50—130 cm. Mohylník objevil J. Kučera a prokopal tam s I. L. Červinkou r. 1902 dvě mohyly bezvýsledně. Roku 1934 prokopal jednu mohylu s kostrovým pohřbem Domin Černý. Roku 1935 a 1938 prozkoumal 10 mohyl V. Hrubý. Roku 1940 prokopali z pověření AÚ R. Turek a V. Hrubý dalších 7 mohyl (za války se však nálezková zpráva ztratila a rovněž i část nálezů). Celkem bylo prokopáno 20 mohyl, z toho 17 kostrových, 1 žárová a 2 prázdné. Hrobové celky známy jen u 10 mohyl prozkoumaných V. Hrubým. Násypy byly promíšeny uhliky a střípky. Kostry byly v jamách, z nichž v jedné bylo sklípkovitě zahloubené dno, v jiné byla dřevěná komora a v jedné byl nebožtík podestlán větvemi a listím. Ve dvou mohylách byly kostry na úrovni okolního terénu. Orientace Z—V, JZZ—SVV, SZ—JV. Z přidavků získána nádoba a střepy, kování 2 věderek, 11 náušnic 12 nožů, 4 sekery, 6 ostruh, 8 přezek, 2 ocilky, 4 kamenná křesadla, železná rolnička. Uloženo: M Uh. Hradiště (inv. č. 82—137). Lit.: V. Hrubý, Mohylové pohřebiště v Hlubočku, SbV 10 (1939), str. 12—17.

9. JARONĚVICE (Kroměříž). K. V lese „Oboře“, na svahu sklánějícím se k Jarohněvicím, bylo objeveno 17 mohyl. Ležely ve 4 řadách táhnoucích se, přibližně od Z k V. Násypy byly kruhového půdorysu a měly 5—18 m v průměru. Byly pry 1—6 m vysoké. Roku 1884 prozkoumal čtyři mohyly J. Wankel a později 11 mohyl F. Příkryl. Ve 14 mohylách byly kostrové hroby (v jedné dvojhrob), jedna byla prázdná. Kostry ležely v prostorných jamách (d až 3 m, š až 140 cm), hl 3 dm až 3 m. Ve 4 jamách zjištěno sklípkovitě zahloubení dna, jedna kostra byla přikryta deskou. Orientace Z—V. V jednom hrobě nalezena pouze lebka, u ní

ohniště s tříšti zvápenatělých kostí (částečná kremace?). Uloženo: M Olomouc (inv. č. 1003—1015), m. Kroměříž (inv. č. 422, 439, 2477—2480, 2385—2390). Lit.: J. Wankel, Das Museum in Olmütz, MCC XIV (1888), str. 243—244. F. Příkrýl: Praehistorické nálezy u Kroměříže a Kvasic. ČVMSO VII (1890), str. 14—21.

10. KLOBOUKY (Hustopeče). K. Pod větrákem zjistil poštministr Wurm 10 mohyl ležících v řadách. Při jejich rozkopávání našel lidské kostry a u jejich hlav malé hliněné, baňaté, černé nádoby bezuché, poněkud tečkami okrášlené. — Nálezy se ztratily. Lit.: J. Skutil, Pravěké nálezy na Kloboucku, Klobouky u Brna 1939, str. 9.

11. KOBEŘICE (Slavkov). Ž. V lese „Kolibsko“ je skupina 10 mohyl. Čtyři mohyly prokopal roku 1911 F. Černý. Tři byly prázdné a ve čtvrté, kruhového půdorysu ($\sigma = 8$ m, $v = 1,5$ m) byl násyp promíšen popelem; 15 cm pod povrchem byly střepy z jedné nádoby, pod nimi popel se spálenými kostmi a nůž. Uloženo: MM Brno. Lit.: F. Černý, Jak dlouho naši předkové spalovali své mrtvé? Lidové noviny 26. dubna 1914.

12. KOJÁTKY (Bučovice). B. V severozápadním výběžku lesíka na návrší svažujícím se ke Kojátkám si hajný Hudeček povšiml roku 1934 nápadných vyvýšenin. F. Kalousek, který byl na tento objev upozorněn, napačital tam na 26 mohyl a provedl na třech zjišťovací výzkum. Mohyly jsou vesměs kruhového půdorysu (σ asi 3—5 m), velmi nízké (nejvýše 40 cm). V jedné mohyle byl kostrový hrob, v druhé byly na třech místech střepy, zlomky kostí a uhlíky s popelem, ve třetí byly nalezeny jen uhlíky. Kostra ležela v jámě oválného půdorysu a byla přikryta deskou. Orientace SSZ—JJV. U pasu byla nalezena přezka s dlouhým trnem, na pravé straně pánve byl nůž, vně horní části pravého femuru sekera a u ní 3 kamenná křesadla (jedno z křišťálu). Uloženo: MM Brno. Lit.: F. Kalousek, Mohyly v Kojátském hájku. Rukopisné pozn.

13. LUHAČOVICE (Uh. Brod). K. V lese „Oboře“ na temeni vrchu „Krhova“ (431 m nad m.) severozápadně od lázni objevil říd. uč. Jakub Balhar na 60 mohyl. Roku 1921 a 1922 prokopal I. L. Červinka nákladem SAÚ 40 mohyl. Mnoho jich bylo prázdných, v ostatních byly kostrové hroby buď na úrovni nebo v hlubokých jamách. Nad několika hroby byla větší spáleniska a šikmé jamky pro trámeč srubů. Kostry se nezachovaly, na jejich polohu bylo lze usuzovat jen podle rozložení přídavků. Orientace V—Z, S—J. Nalezeny 3 nádoby a střepy ze 3 dalších nádob, kování 3 vědérek, 8 nožů, srp, 2 šipky, 8 seker, 8 ostruh, 4 přezky, 7 průvleček, 2 železná nákoně, železný kroužek, kamenné křesadlo. Hrobové celky nejsou známy. Uloženo: MM Brno (inv. č. SAÚ 366—434). Lit.: I. L. Červinka, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, Brno 1928, str. 146.

14. NOVÁ DĚDINA (Kroměříž). K. Na návrší v lese „Doubí“, u silnice k Nové Dědině objevil I. L. Červinka 5 mohyl. Roku 1909 dvě větší mohyly prozkoumal. V obou ležely na úrovni pod násypem 2 kostry. Orientace JV—SZ. U jižnější kostry v první mohyle byl nůž, nádoba a kování vědéřka. Kostry v druhé mohyle byly bez přídavků. — V MM v Brně jsou z mohyl v „Doubí“ uloženy ještě 4 nože, železný tyčinkovitý předmět a sekera. Uloženo: MM Brno (inv. č. 54 748 až 54 757). Lit.: I. L. Červinka, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, Brno 1928, str. 147, obr. 10.

15. PORNICE (Kroměříž). Ž. V lese „Nároží“ otevřeli J. Knies, P. L. Ledvína a A. Telička asi v roce 1910 pět mohyl a po nich v roce 1913 I. L. Červinka ještě 5 mohyl, ale všechny byly prázdné. I. L. Červinka je řadí k slovanským žárovým mohylám, na nichž byly popelnice stavěny na povrchu, kde časem vzaly za své. Lit.: I. L. Červinka, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, str. 139 a 145.

16. PŘÍTLUKY (Břeclav). Ž. V jižní části katastru obce Přítluk, na mírném štěrkovém návrší v inundačním terénu Dyje, objevil v roce 1945 J. Poulik větší počet nízkých mohyl. Zjišťovacím výzkumem v roce 1945 bylo ověřeno, že jde o slovanské žárové pohřebiště. Systematický výzkum byl prováděn od roku 1950. Zatím bylo prozkoumáno na 436 žárových hrobů. Pod jednou mohyloou je často více pohrbů a hroby jsou i mezi mohylami. Po obvodu mohyl jsou zahloubeniny, které vznikly při navršování násypů. Nejhojnější nálezy představuje keramika, v níž jsou zastoupeny především nádoby pražského typu. Vyskytují se i archaické tvary nádob s pupíky a soudkovité tvary upomínající na římskobarbarskou

keramiku. Byly však nalezeny i vyvinutější tvary zdobené. Uloženo: AÚ ČSAV Brno. Lit.: J. Poulik, Staroslovanské mohylové pohřebiště v Přitlukách na Moravě, AR III (1951), str. 97—100, 113—116. J. Poulik, Nové slovanské výzkumy na Moravě. Vznik a počátky Slovanů I. Praha 1956, str. 242.

17. RUDIMOV (Val. Klobouky). K. Na hradisku „Gradca“ mezi Rudimovem a Slavičínem objevil J. Kučera v osmdesátých letech minulého století 3 mohyly, z nichž dvě rozkopal. V násypu obou mohyl byly střípky a kousky spálené hlíny. V obou ležely na úrovni na stejném místě 2 ostruhy a v jedné sekera. Ačkoliv po kostrách nebylo již stopy, lze soudit podle rozložení přídavků, že šlo o pohřby nespálených těl. Uloženo: M Uh. Brod (inv. č. 456, 462—464). Lit.: J. Kučera, ČVMSO VI (1889), str. 33—34.

18. STĚBOŘICE (Opava). K. Na mírně se svažující zalesněné ostrožně mezi rybníkem a potokem (na rozhraní parcel č. 1381 a 1379/1) je asi 40 mohyl, ležících v řadách od S k J. Mohyly jsou většinou kruhovitého nebo mírně eliptického půdorysu o \varnothing 2—8 m a o výšce 45—120 cm. Mezi mohylami jsou prohlubně vzniklé při navrhování mohyl. První nálezy učiněny již v 90. letech minulého století, kdy byl mohylník porušen lomem. V roce 1952—1953 provedl výzkum 18 mohyl z pověření AÚ ČSAV L. Jisl. V násypech byly v několika případech zjištěny hradištní střepy a uhliky, v jedné dokonce i zbytky hranice v podobě 5 příčně přes sebe položených polen. Všechny mohyly obsahovaly kostry v jamách. Jámy byly hluboké od 60 do 220 cm. V jedné byl za lebkou zjištěn výklenek 30 cm hluboký. V pěti jamách zjištěny stopy po dřevěných komorách, v jedné obložení kameny. 8 koster bylo mužských, 4 ženské, 3 dětské a u 3 nebylo pohlaví zjištěno. Orientace Z—V. Z přídavků získáno 9 nádob a střepy z několika dalších nádob, kování 2 věděrek, 19 náušnic, 7 korálků, 8 prstenů, 11 nožů, 6 šipek, 2 sekery, 6 ostruh, 5 přezek, ocílka, 6 kamenných křesadel. Uloženo: M Opava. Lit.: L. Jisl, Slovanské mohylové pohřebiště ve Stěbořicích, okr. Opava. ČSM II (1952) B 1, str. 6—19. L. Jisl, Výzkum slovanských mohyl ve Stěbořicích roku 1953. ČSM IV (1954—1955) B 2, str. 65—80.

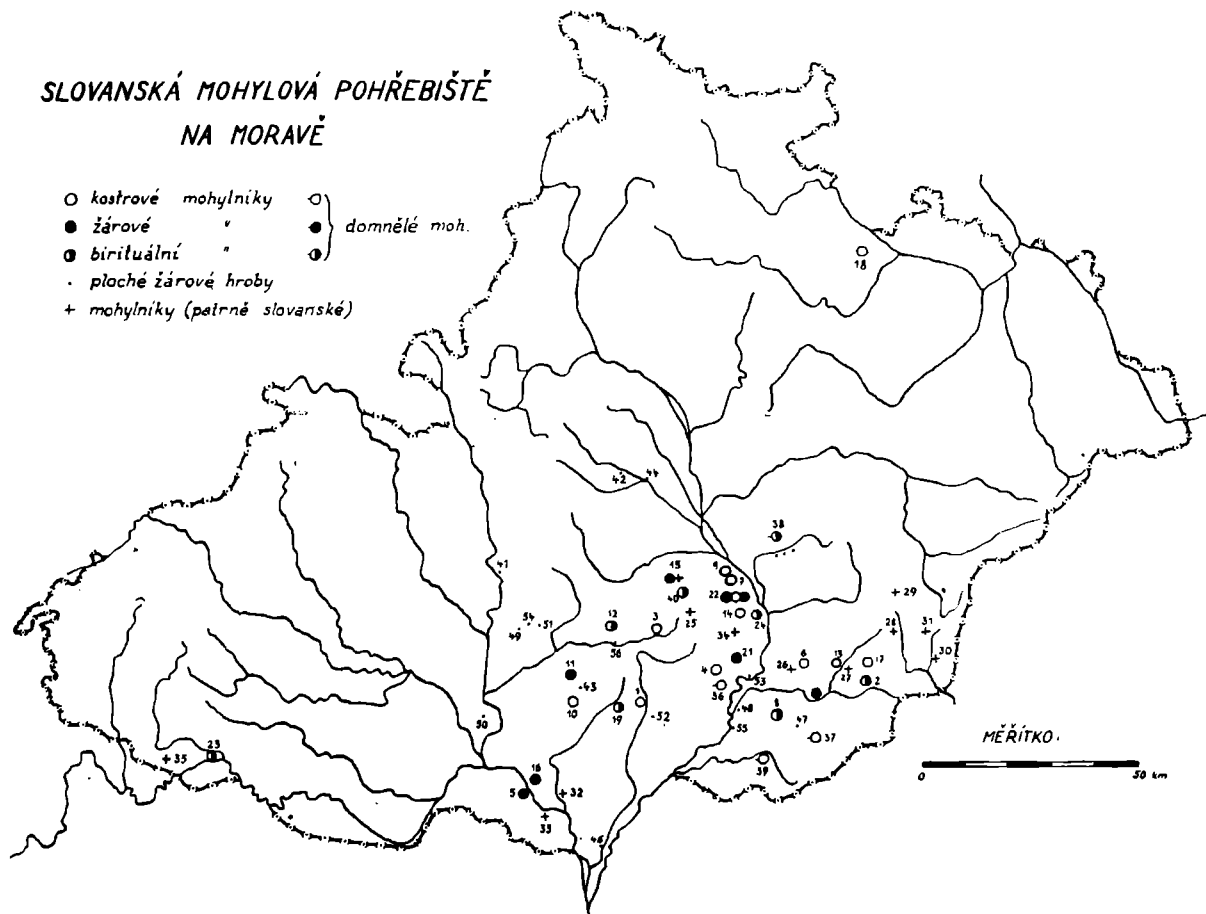
19. STRÁŽOVICE (Kyjov). B. V lese „Chrástovci“ severně od Strážovic, v lesních oddech 24a a 25a, na stráni sklánějící se k východu, objevil revírník A. Schinzel na 100 mohyl. Mohyly tvoří skupinky nebo krátké řady ve směru Z—V. Jsou kruhového nebo eliptického půdorysu o \varnothing 3—12 m a o výšce 30 až 160 cm. Roku 1925 prokopali E. Kolibábe a M. Chleborád některé mohyly, ale bez výsledku. Roku 1927 podnikli totiž spolu s A. Procházkou a F. Kalouskem další výzkum, avšak pouze v jedné mohyle byl nalezen kostrový hrob. Roku 1940 prokopal SAÚ ve spolupráci s Mor. museem 22 mohyl. Celkem bylo tedy prokopáno 23 mohyl a několik dalších zůstalo nedokopáno. V 16 mohylách byly kostrové pohřby (v jedné byly dva dětské hroby) a v 7 násypech byly nalezeny pouze střepy (patrně žárové hroby). Hrobové jámy byly hluboké 140—240 cm. Ve třech byly postranní výklenky pro uložení nebožtíka, v 7 bylo sklípkovitě zahloubené dno. Stopy dřevěné konstrukce byly ve 4 jamách. Podle přídavků lze soudit, že v 5 hrobech byli pohřbeni muži, ve 4 ženy, ve 4 děti a v dalších 4 dospělí jedinci neurčeného pohlaví. Orientace přibližně Z—V. Z přídavků nalezeny 4 nádoby a větší počet střepů, kování 5 věděrek, 9 náušnic, 13 nožů, břitva, 12 šipek, 2 sekery, přezka, ocílka, 2 přesleny, ptačí kosti, 5 kostěných píšťalek, 2 parohové válečky (náustky vábníček ?), 2 kamenná křesadla, zlomek dřevěné nádoby (?). Uloženo: MM Brno (inv. č. Pa 12 381—12 444/40). Lit.: J. Skutil, Slovanská mohyla u Věteřova na Kyjovsku. ČVMSO 45 (1932), str. 41—43. J. Skutil, Výzkum hradištních mohyl ve Strážovicích na Kyjovsku 1940. SbV 12 (1941), str. 6—48.

20. UHERSKÝ BROD (okr. týž). Ž. V lesíku „Chrástka“ objevil J. Kučera skupinu 6 mohyl. Roku 1902 prokopal s I. L. Červinkou tři nejzachovalejší, avšak mimo stěp z hradištní nádoby a železný nožik nenalezli ničeho. Uloženo: M Uh. Brod. Lit.: I. L. Červinka, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, Brno 1928, str. 144.

21. VELEHRAD (Uh. Hradiště). Ž. V lese na Horním Rakoši objevil A. Zelnitius 4 mohyly, z nichž dvě prokopal. Mohyly byly téměř kruhového půdorysu o \varnothing 7—8 m a výšce 100—120 cm. V jedné byla nalezena jen kamenná křesadla, v druhé kamenné křesadlo, železná šipka s tulejkou, kůl zasazený v jamce vy-

SLOVANSKÁ MOHYLOVÁ POHŘEBIŠTĚ NA MORAVĚ

○	kaštrové mohylníky	○	} domnělé moh.
●	žárové "	●	
⊙	birituální "	⊙	
-	plaché žárové hroby		
+	mohylníky (patrně slovanské)		

Obr. 7. Mapa slovanských mohylníků na Moravě (čísla lokalit odpovídají číslům uvedeným u názvů obcí v soupisové části článku na str. 51—57 a v pozn. 55 na str. 69n. Nedopatřením vypadla čísla 57, 45, 58 u tří bodů při řece Rusavě v pořadí od západu a č. 20 u tmavého kroužku při středním toku Olšavy).

ložené kameny a ztrouchnivělý trám. Uloženo: M Velehrad. Lit.: A. Zelnitius, Hradištní mohyly na Horním Rakoši. SbV 5 (1934), str. 24, obr. na str. 22 a 23.

22. VRBKA (Kroměříž). K. V lese na „Tabarkách“ pod novou myslivnou bylo objeveno na 42 mohyl. Ležely v několika řadách západovýchodního směru. Měly v průměru 3—8 m a byly vysoké 1—6 m. V 80. letech minulého století prozkoumali J. Wankel a F. Příkryl 21 mohyl a v roce 1909 I. L. Červinka 9 mohyl. Ve všech mohylách byly kostrové hroby na úrovni. Orientace Z—V. Z přidavků získána nádoba, kování 2 věděrek, 3 náušnice a zlomek další, 3 nože, srp, 3 sekery, kopí, ostruha, 2 třmeny. Hrobové celky nejsou známy. Uloženo: M Olomouc (inv. č. 1265, 1279, 4552—4555), m. Kroměříž (inv. č. 987). Lit.: F. Příkryl, Praehistorické nálezy u Kroměříže a Kvasic. ČVMSO VII (1890) str. 19—21.

Ž. V lese pod myslivnou (u silnice) prokopali I. L. Červinka roku 1910 devět mohyl. Ve dvou byly hned pod povrchem drobné střípky, ale jinak nebylo v žádné ničeho. Lit.: I. L. Červinka, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, Brno 1928, str. 144—145.

Ž. Na „Zvražci“ byly objeveny a prokopány J. Wanklem (F. Příkrylem ?) 3 mohyly. Pod nimi byla slabá vrstva popela se střepeňmi nádob. Lit.: F. Příkryl, Praehistorické nálezy u Kroměříže a Kvasic. ČVMSO VII (1890), str. 21.

23. VYSOČANY (Mor. Budějovice). B. Na úzké zalesněné ostrožně spadající příkrě do údolí Želetavky, v trati „Na drahách“, objevil učitel L. Pokorný ve 20. letech na 50 mohyl. Jsou vesměs kruhového půdorysu o \varnothing 5—7 m, vysoké 40—60 cm. Mohyly byly nepravidelně roztroušeny a nevytvářely znatelných skupin. V letech 1951—1956 tam prováděl výzkum J. Král z pověření AÚ ČSAV v Brně a s pomocí okr. musea v Mor. Budějovicích a místního učitelstva. V některých mohylách byly žárové pohřby na úrovni, v jiných byly pohřby kostrové v jamách hlubokých průměrně 160 cm. Některé jámy byly vyloženy prkny nebo kameny. Orientace Z—V; 5 ženských hrobů bylo orientováno opačně. Z přidavků získány nádoby, náušnice, korálky, prsteny, nože, šípky, sekery, přezky, oeilky a j. Uloženo: AÚ ČSAV Brno (?). Lit.: J. Skutil, Moravské prehistorické výkopy a nálezy 1931. OP IX (1930—1935), str. 161. J. Král: Slovanský mohylník ve Vysočanech na Dyji. AR VII (1955), str. 342—348, obr. 180—187.

24. ŽLUTAVA (Gottwaldov-okolí). B. Srov. první část článku.

Kromě toho jsou uváděna ještě další mohylová pohřebiště, která jsou pokládána za slovanská, ale nebyla dosud prozkoumána. Jsou to: 25. Honětice (Kroměříž), 26. Nedachlebice (Uh. Hradiště), 15. Pornice (Kroměříž) — v lese na „Bílé“, 27. Přeckovice (Uh. Brod), 28. Haluzice (Val. Klobouky), 29. Bratřejov (Gottwaldov-okolí), 30. Brumov (Val. Klobouky), 31. Mirošov (Val. Klobouky),⁴⁹ 32. Podivín (Břeclav), 33. Lednice (Břeclav),⁵⁰ 34. Košíky (Uh. Hradiště),⁵¹ 35. Uherčice (Mor. Budějovice).⁵²

Konečně jsou na Moravě středohradištní pohřebiště, o nichž se podle nepravidelného uspořádání a velkých vzdáleností hrobů soudí, že hroby byly původně kryty mohylovými násypy, které se však nezachovaly proto, že ležely v oblastech po staletí zemědělsky obdělávaných. Jsou to:

36. BORŠICE u Buchlovic (Uh. Hradiště). K. Jižně od vsi, v trati „Na Výbytku“ (= Stoprouny = Štobrúny), na pozemcích parc. č. 2418, 2420—2421, byly objeveny během více než 20 let 3 kostrové hroby (2 mužské a 1 ženský). Orientace Z—V. Z přidavků získáno 7 náušnic, náhrdelník o 10 korálech, prsten, 2 nože, sekera, oeilka, přezka s průvlečkou, 3 kamenná křesadla, 2 gombíky. Uloženo: M Velehrad. Lit.: A. Zelnitius, SbV 4 (1933), str. 32. F. Kalousek: Nové archeologické výzkumy v kraji gotwaldovském, Gottwaldov 1955, str. 38, obr. na str. 37.

37. HORNÍ NĚMČÍ (Uh. Brod). K. V trati „Dolní pole“ (= Kúlové pole), parc. č. 3077/4—3133, byly v roce 1937 při úpravě silnice rozkopány kostrové hroby, jejichž obsah zachránil K. Hanák. Nalezeny 3 nádoby, kování věděrka, prsten, 7 nožů, 2 šípky, 2 sekery, 2 ostruhy a neurčité železné předměty. Uloženo:

M Uh. Hradiště (inv. č. 2756—2834). Lit.: K. Hanák, *Předhistorické nálezy a výkopy v r. 1937*. SbV 9 (1938), str. 28.

38. KOLIČÍN (Holešov). B. V trati „Újezd“ byl při rušení hliníku roku 1897 porušen větší počet hrobů. Roku 1926 tam provedl výzkum I. L. Červinka, který objevil 8 hrobů, z toho 6 kostrových a 2 žárové (?). Hroby ležely ve 3 řadách ve značných vzdálenostech. Vyskytl se jeden dvojhrob. Jámy byly dosti prostorné. Ve 3 byli nebožtici přikryti prknem. Orientace J—S, V—Z. Nalezeno 5 nádob, kování věděrka, 4 náušnice, náhrdelník o 24 korálcích, 3 nože, a břitva, sekera, jehelníček s 2 jehlami a háčkem, skořápky z vajec. Uloženo: MM Brno (inv. č. SAÚ 359—378, 75 257). Lit.: I. L. Červinka, *Hroby u Količina, Pravěk 1927*, str. 28—30.

39. LIPOV (Veselí n. M.). K. V trati „Radostné“ nad východním koncem vsi byly roku 1926 při prokopování železniční trasy porušeny tři kostrové hroby. Při záchranném výzkumu prozkoumal I. L. Červinka téhož roku ještě 5 hrobů. Jedna kostra ležela v okované rakvi. Orientace Z—V. Nalezeno 4 nádoby, zlomek náušnice z tordovaného zlatého drátu, 3 nože, zlomek šipky, 2 sekery, 2 kopí, 2 ostruhy, přezka. Uloženo: MM Brno (inv. č. SAÚ 464—500). Lit.: I. L. Červinka, *Hroby u Lipova, Pravěk 1927*, str. 25—27.

40. SLÍŽANY (Kroměříž). B. V cihelně Jar. Navrátila, parc. č. 285—286, byly od 20. let tohoto století porušovány kostrové a žárové hroby. Výzkum prováděli příležitostně St. Hlobil (1928), J. Navrátil (1931), I. L. Červinka (1932). Celkem bylo objeveno 6 hrobů kostrových, 2 hroby žárové. Z kostrových hrobů byly 2 mužské, 2 ženské, 1 dětský, a u 1 nebylo pohlaví zjištěno. Orientace Z—V. Nalezeny 3 nádoby, 3 náušnice, 2 gombíky, náhrdelník z 53 korálek, 2 dvoukonické korály, 4 nože, 2 sekery, 3 ostruhy. Uloženo: MM Brno (inv. č. 55 926 až 55 938, Pa 13 250—13 251/40, Pa 2461—2463/38, Pa 2366—2369/38), m. Kroměříž (inv. č. 8898). Lit.: J. Skutil, *Morkovsko v pravěku, Kroměříž 1941*, str. 23.

Shrnutí. Na Moravě bylo tedy dosud objeveno a částečně prozkoumáno 27 mohylníků⁵³ a 5 pohřebišť, která snad byla původně mohylová. Kromě toho se uvádí v literatuře dalších 12 mohylníků, které jsou pokládány za slovanské, i když na nich dosud nebyl proveden výzkum. Největší mohylníky mají kolem 50 (Bohuslavice, Vysočany, Hluk, Luhačovice) až 100 mohyl (Strážovice), mohylníky střední velikosti mají 20—30 mohyl (Jarohněvice, Koberice, Žlutava a j.) a další představují jen menší skupiny 5—10 mohyl. Z uvedeného počtu 27 mohylníků jsou na 13 pouze hroby kostrové, na 8 jen hroby žárové a 6 je birituálních. Z pohřebišť, která jsou pokládána za původně mohylová, jsou 3 s kostrovými hroby a 2 birituální. Kdybychom počítali podle J. Eisnera, že i ploché žárové hroby byly původně kryty mohylami,⁵⁴ pak bychom museli k žárovým mohylníkům přičíst ještě dalších 18 lokalit.⁵⁵ Rozložení mohylových pohřebišť na území Moravy je patrné z mapky obr. 7.

Vnější ráz mohylových pohřebišť

Rozložení mohyl. Archeologie se v posledních letech snaží vytěžit při výzkumu co nejvíce ze všech nálezových okolností, mimo jiné i ze vzájemné polohy zkoumaných objektů.⁵⁶ R. Turek si povšiml, že na slovanských mohylnících v severovýchodních Čechách bývají mohyly v řadách převážně rovnoběžkového, méně polednikového směru; někde se vyskytují izolované skupiny mohyl.⁵⁷ Uspořádání násypů můžeme sledovat jen na těch mohylnících, jejichž situační plánky jsou publikovány (Bojkovice, Hluk, Jarohněvice, Stěbořice, Strážovice, Vrbka, Vysočany, Žlutava). Někde nelze sledovat žádné uspořádání, mohyl (Vysočany), jinde však tvoří mohyly jednak skupiny (Hluk, Strážovice), jednak nepravidelné řady přibližně severojižního (Brankovice, Stěbořice, Vrbka)

západovýchodního (Strážovice, Jarohněvice) nebo JZ—SV směru (Bojkovice, Hluk).

Tvar, rozměry a složení násypů. Násypy bývají obvykle kruhového nebo mírně oválného půdorysu, zřídka mívají základnu protáhlou. Výrazné protáhlé mohyly byly zjištěny v Bojkovicích, Hluku, Strážovicích a ve Žlutavě. Protáhlé mohyly kryjí obvykle více pohřbů (v Bojkovicích 4 žárové, v Žlutavě 3 kostrové). Základna násypu mívá v průměru 2—18 m, výška je někdy nepatrná (30—40 cm), jindy pozoruhodná (2—6 m). Převažují mohyly nižší, v terénu těžko rozeznatelné. Niederlovo pozorování vývoje slovanských mohyl od nízkých k vysokým na východě Slovanstva,⁵⁸ nemůže být přejato pro moravské poměry, neboť na Moravě bývají sice nejstarší žárové mohyly velmi nízké, avšak i mohyly s kostrovými hroby datovatelnými do konce 9. století bývají většinou velmi nízké. Menší výšku starších mohyl lze také vysvětlit delším působením povětrnostních vlivů na jejich násypy.

Mohylové násypy nebyly navrženy z jedolitého materiálu. Hlína na násyp byla brána v nejbližším okolí, takže často vznikl na obvodu mohyly menší příkop (Strážovice, Bulhary a j.). Násyp bývá promíšen uhlíky a střípkou, které jsou někdy nesouvisle roztroušeny v tělese mohyly, jindy tvoří souvislou vrstvu a jeví se jako stopy po větším ohni (Drahlov, Luhačovice, Bojkovice, Rudimov, Strážovice, Žlutava). Někdy jsou v mohylách zachovány i větší kusy ohořelých trámů (Bojkovice, Vysočany), které pokládá R. Turek na mohylnících v Prachovských skalách za zbytky hranice symbolicky pálené nad pohřbeným nebožtíkem.⁵⁹ Některé souvislé vrstvy v mohylových násypech, které by mohly svědčit o postupném nasypání mohyl při vzpomínkových slavnostech,⁶⁰ nebyly zjištěny.

Pohřební rítus mohylových pohřebišť a jejich datování

Podle pohřebního ritu můžeme mohylová pohřebišť rozdělit na žárová, kostrová a birituální (srov. soupis a shrnutí na str. 51—57). Datování mohylových pohřebišť jako celku i jejich jednotlivých druhů nebylo zatím na Moravě souborně dostatečně rozpracováno. I. L. Červinka soudil, že „mohylové pohřby vyskytují se zpravidla ve všech předvěkových civilizacích ve stadiu primitivních počátků kulturních... tak tomu bylo též u Slovanů... I jejich mohyly značí nejstarší hroby.“⁶¹ Sledujeme-li však podrobně pohřební rítus a materiál z mohylníků, vidíme, že otázka jejich datování není tak jednoduchá a že Červinkův úsudek nebude správný. V následujícím chci poukázat na některé zvláštnosti pohřebního ritu na mohylnících a pokusím se řešit otázku jejich datování na základě rozboru nejhojnějších nálezů.

Mohylníky se žárovými hroby. Výzkumu žárových slovanských mohyl nebyla na Moravě věnována dostatečná pozornost a publikované zprávy bývají velmi kusé. Proto o žárovém pohřbívání v mohylách nemáme dosti podrobné představy. Rozdělil-li L. Niederle žárové pohřby v mohylách na pohřby pod úrovní, na úrovni a nad úrovní terénu (v násypu),⁶² můžeme konstatovat, že všechny tři druhy umístění žárového pohřbu se na moravských lokalitách vyskytly. Mohyly, v nichž jsou žárové pohřby umístěny v násypu nad úrovní, mají tři varianty: a) pohřeb byl umístěn v tělese mohyly (hlouběji pod povrchem) tak, že popel, kůstky a případně rozdrcená nádoba tvořily shluk na jednom místě nebo byly roztroušeny ve větší prostore násypu (Strážovice, Žlutava); b) žárový pohřeb byl umístěn těsně pod povrchem mohyly, zatím co zbytek mohyly byl sterilní; z toho lze soudit, že nádoba a popel byly pů-

vodně položeny na vrchol násypu (Kobeřice, Uh. Brod, Vrbka, Bulhary); c) mohyly, které byly při výzkumu shledány prázdnými; původně byl asi pohřeb umístěn na povrchu a povětrnostními vlivy se sesul po úbočí mohyly na její obvod (Bulhary, Vrbka, Pornice). U starších výzkumů nebyly zbytky těchto sesutých pohřbů zachyceny vůbec, neboť mohyly byly kopány většinou šachtovitě ve středu, avšak novější výzkum na mohylníku u Bulhar zbytky těchto pohřbů zachytil.⁶³ Mohyly s pohřby na úrovni byly zjištěny v Bojkovicích, Kojátkách, Vysočanech. U těchto hrobů bývají někdy na úrovni nalézány zbytky větších ohořelých trámů. Mohyly, pod nimiž byly žárové hroby zahloubeny do mělkých jamek (30—60 cm) byly objeveny v Přitlukách. Přistoupíme-li k názoru, že všechny žárové hroby byly původně kryty mohylami, pak by všechna žárová pohřebiště a ojedinělé hroby patřily tomuto druhu žárových mohyl, neboť popelnice v nich se mohly zachovat jen díky tomu, že byly uloženy hlouběji v zemi. Všechny žárové hroby bychom mohli ještě rozdělit na pohřby bez popelnic (v zemi jsou pouze přepálené kůstky a popel, případně několik střípků z různých nádob) a pohřby v popelnicích (popel a kůstky jsou uloženy v nádobě, případně mezi popelem jsou střepy z jedné rozdrčené nádoby). U rozdrčených nádob je však těžko rozhodnout, zda pohřeb byl původně umístěn v nádobě nebo zda byl volně v zemi a nádoba byla k němu pouze přiložena jako milodar. Podrobnější pozorování nebyla při starších výzkumech žárových mohyl zaznamenána a zprávy o poválečných výzkumech nejsou většinou publikovány. Pokud jde o vybavení milodary, jsou žárové mohyly velmi chudé. Obvykle se v nich nalézá jen několik střípků, řídkěji celá nádoba, vzácně nožik, oeilka, přezka, korálek, náušnice, zlomek hřebene. Předměty bývají poškozeny ohněm. Chudost náležového materiálu nám nedává možnost spolehlivě se o něj opírat při datování žárových mohyl. V této otázce jsme odkázáni na obecné názory o vývoji pohřebního ritu u Slovanů. Většina čs. archeologů, zabývajících se slovanskou problematikou, shodně soudí, že žárové pohřbívání je u nás (Čechy a Morava) charakteristické pro starší dobu hradištní a že k přechodu k pohřbívání kostrovému dochází na sklonku 8. a poč. 9. století (tedy na počátku střední doby hradištní),⁶⁴ i když příčiny bývají často přičítány rozdílným vlivům (vliv avarský, křesťanství) a i když se nevylučuje souběžnost žárového i kostrového pohřbívání i v 9. století.⁶⁵ Podle těchto názorů bychom mohli všechny žárové mohylníky zařadit do starší doby hradištní, t. j. zhruba před rok 800. Tážeme-li se na svědectví materiálu, který by nás oprávnil k uvedenému datování, jsme vzhledem k chudosti žárových pohřbů odkázáni jen na keramiku. Ta však při dnešních rozpacích v jejím datování není spolehlivou chronologickou pomůckou. Pouze nádoby pražského typu z přítlučského mohylníku nám datují toto pohřebiště hluboko do starší doby hradištní. Keramika z jiných žárových mohylníků je již vesměs zdobená, avšak její tvary jsou většinou primitivní, takže připouštějí aspoň podle starších hledisek datování před rok 800.

Mohyly s kostrovými hroby. Mohyly s kostrovými pohřby vykazují větší rozmanitost a nálezy v nich jsou bohatší. Je jich také více prozkoumáno a byly podrobněji publikovány. Násypy nad kostrovými hroby bývají někdy velmi nízké (30—60 cm, Vysočany, Kojátky, Částkov a j.), jindy však dosahují výšky 1—6 m. Těleso mohyly nebývá obvykle z jednolitého materiálu; často je promíšen uhlíky a střípků, někdy i ve větším množství, takže by se dalo uvažovat i o tom, zda v mohyle nebyl kromě kostrového pohřbu ještě pohřeb žárový.⁶⁶ Kostrové hroby bývají umístěny pod násypem buď na úrovni okolního terénu (Částkov, Nová Dědina, Rudimov, Vrbka, Hluk, Luhačovice; snad i v Bojkovi-

cích byly některé pohřby na úrovni a také v Jarohněvicích byl jeden dvojhrob jen 3 dm pod povrchem, při čemž není známo, zda pod povrchem mohly nebo okolní úrovně terénu), nebo častěji v hlubokých jamách. Z různého uložení koster pod mohylami nelze zatím vyvozovat žádných závěrů, neboť často na jednom pohřebišti se vyskytují oba způsoby pohřbívání nebožtíků (Hluk, Luhačovice a j.).

Hrobové jámy mívají obdélníkový půdorys; často jsou přes 1 m široké a přes 2 m dlouhé; hloubka dosahuje i 2,5 m. Hrobové jámy byly různým způsobem upravovány. V Hluku, Strážovicích a Stěbořicích zjištěno vystýlání dna travinami a větvičkami, v Žlutavě dokonce kožešinou (?), kostra v Kojátkách byla přikryta prknem (podobně i v Količíně), sklípkovitě zahlučené dno bylo v některých mohylách v Hluku, Jarohněvicích, Strážovicích. Stopy dřevěných komor bližší neurčené konstrukce objeveny v Bojkovicích, Buchlovicích, Hluku, Stěbořicích, Vysočanech, komorové konstrukce z kuláčů byly ve Strážovicích a Žlutavě; obložení kameny pozorováno v Bojkovicích, Stěbořicích, Vysočanech. Postranní výklenky, v nichž byl uložen nebožtík, se podařilo objevit ve Strážovicích a jeden byl patrně i v Žlutavě.⁶⁷ Zlomkovitost zpráv o úpravě hrobových jam nedovoluje vyslovit zevšeobecňující závěry o lokálních, případně sociálních odlišnostech. Celkově lze shrnout, že tutéž pestrost v úpravě hrobových jam lze sledovat i na plochých středohradištních pohřebištích.

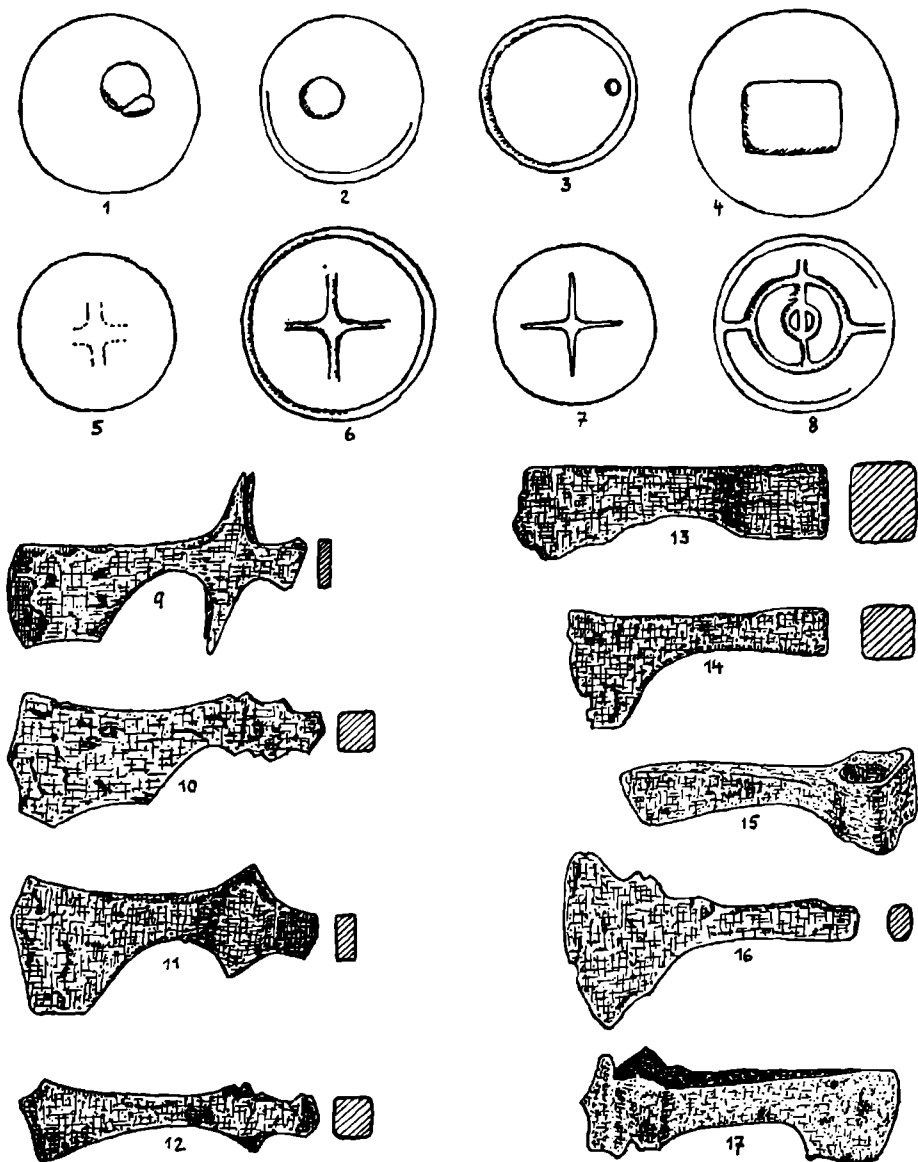
Orientace nebožtíků bývá obvyklá: hlavou k západu, nohama k východu, často s menšími úchylkami. Opačná orientace se vyskytla ve Vysočanech (v 5 ženských hrobech) a v Luhačovicích. Orientace S—J byla zjištěna v Bojkovicích a v Luhačovicích. Problematikou související s orientací hrobů se nemohu pro její obšírnost zabývat. Odkazují aspoň na nejnovější práce B. Škerlji⁶⁸ a V. Hrubého⁶⁹, kteří se orientací hrobů podrobně zabývají. — Nebožtíci leží vždy naznak, s rukama podél těla. Jen výjimečně se vyskytuje, že levá nebo pravá ruka leží v pánvi (Strážovice, Žlutava), a to jak u žen, tak i u mužů. Také poloha kostry na boku (Žlutava) je výjimečná.

Co do druhu a početního zastoupení přídavků jsou kostrové hroby pod mohylami vybaveny stejně jako ploché středohradištní hroby. Zatím co na všech středohradištních pohřebištích (včetně mohylových) bylo nalezeno na 40 druhů předmětů,⁷⁰ je na mohylových pohřebištích zastoupeno jen 24 druhů předmětů, avšak právě těch, které jsou nejpočetněji zastoupeny i na plochých pohřebištích. Zajímavé je, že na mohylových pohřebištích se nevyskytla bronzová nákončí a rolničky, které jsou spojovány s pozdněavarskými vlivy.

Ze zbraní se vyskytly nože (asi 96 + 19),⁷¹ šipky (28 + 3), kopí (3 + 2), sekery (36 + 6), meče (2), z dalšího výstroje bojovníka-jezdce ostruhy (43 + 7), třmeny (2 — nevyskytly se nikde na plochých pohřebištích). Z předmětů denní potřeby byla nejhojněji zastoupena keramika (41 + 14 + množství střepů), dřevěná okovaná vědérka (20 + 2), očílky (8 + 1) a kamenná křesadla (24), přesleny (3). Ze součástí oděvu se zachovaly přezky (25 + 1), průvlečky (7 + x), skleněné knoflíky (3). Šperky byly objeveny v podobě náušnic (57 + 14), náhrdelníků (4 + 2), ojedinelých korálků a prstenů (13 + 2). Dále byly nalezeny 2 parohové válečky (náustky vábniček ?), 5 kostěných pišťalek, železná rolnička a kroužek, břitvy (4 + 1) a ze zemědělských nástrojů pouze srp (3 + x).⁷²

V dalším bych si chtěl ve stručnosti povšimnout jen některých nejhojněji se vyskytujících předmětů, především za účelem chronologických závěrů. Vzhledem k tomu, že mi rámec této práce nedovoluje podrobnější rozbory, mohou být mé závěry jen všeobecného rázu.

V keramice se vyskytují tvary situlovitě (tab. XI: 2, 4, 5), soudkovité (tab. XI: 6, 8 tab. XII: 2, 4—6, 8, obr. 3: 1, obr. 5: 5, obr. 6: 5), dvoukonické (tab. XI: 7, tab. XII: 9) a pohárovité (tab. XI: 1, 3, 9). Na některých nádobách se jasně jeví primitivní výrobní technika (obr. 6: 5, tab. XI: 3, XII: 3), jiné nádoby jsou

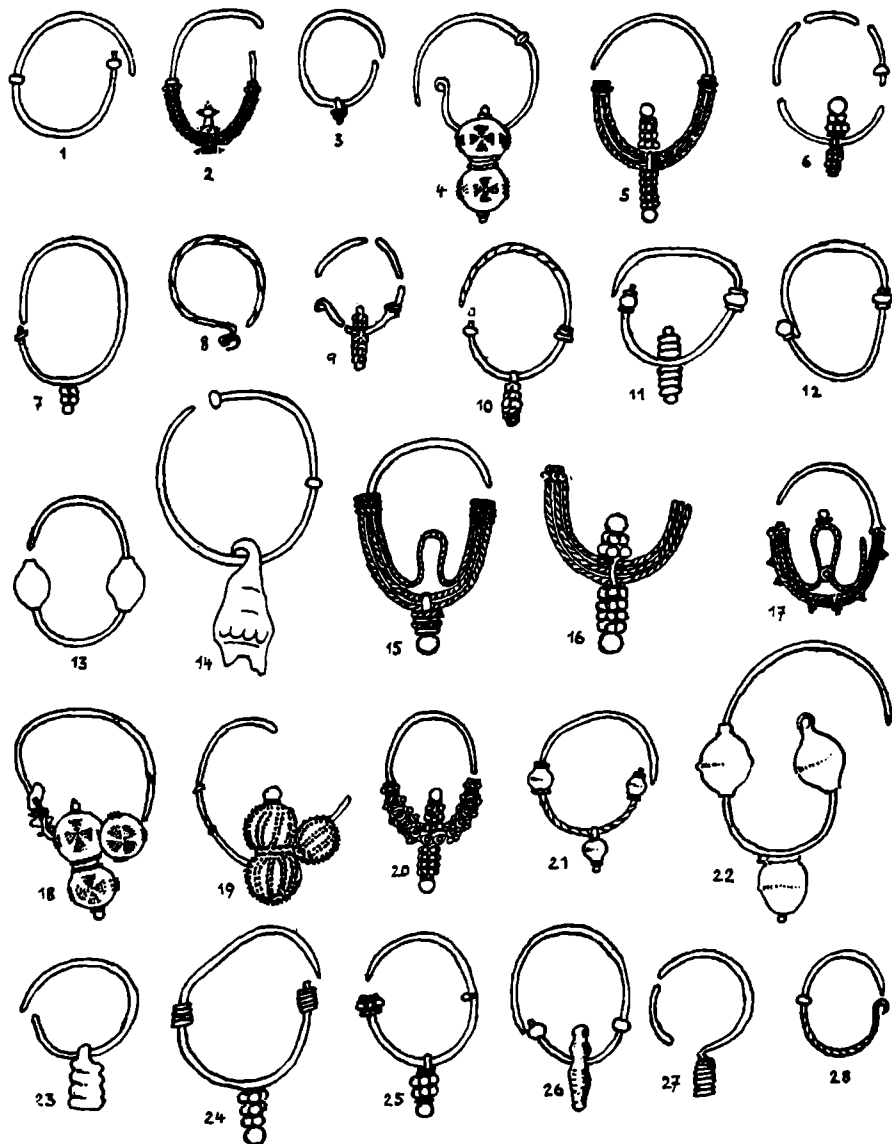
Obr. 8. 1—8 — značky na dnech nádob; Luhačovice (1), Količín (2, 5), Nová Dědina (3), Horní Němčič (4), Lipov (6), Hluk (7), Jarohněvice (8). 9—17 — typy seker; Luhačovice (9, typ I A; 11, typ I C; 12, typ II). Kojátky (10, typ I B), Jarohněvice (13, 16), Hluk (14), Vysočany (15), Strážovice (17). (13—15 = typ V.)

zase velmi dokonalé co do opracování povrchu i provedení výzdoby (tab. XI: 1, XII: 1, 6). Převážná většina nádob má sice pravidelné tvary, vykazuje však neklamné stopy náleповé výrobní techniky a dodatečného obtáčení na kruhu.⁷³ Touto technikou byly zřejmě vyrobeny všechny nádoby pocházející z kostrových mohyl, rozdíl je však pouze v dokonalosti obtáčení. Jde tedy o keramiku, která se co do výrobní techniky neliší od nádob z plochých středohradištních kostrových hrobů. Vzhledem k výrobní technice, která se udržela ještě po celé mladohradištní období, nelze typologie nádob využít pro chronologické závěry. — Ani značky na dnech nám nemohou přispět k relativní chronologii nádob. Vyskytují se prosté důlky ve dnech, většinou excentrické (Jarohněvice, Luhačovice — obr. 8: 1, Stěbořice, Količín — obr. 8: 2, Lipov), vtačená obdélníková značka (Horní Němčí, obr. 8: 4), kříž (Količín, Lipov, Hluk — obr. 8: 5—7), složitá značka ze soustředných kruhů (Jarohněvice, obr. 8: 8). Při tom jednoduché i složitější značky jsou na nádobách povrchově přibližně stejně opracovaných a se stejně vyspělými výzdobnými motivy. — Zajímavým poznatkem je, že na př. nádoba z Nové Dědiny (tab. XII: 2) a nádoby z Vysočan⁷⁴ jsou vyrobeny z hlíny silně promíšené tuhou.

Sekery jsou zastoupeny na mohylových pohřebištích v poněkud větším počtu než v plochých hrobech. Zatím co na všech středohradištních pohřebištích (kromě Dol. Věstonic a Mikulčic) bylo nalezeno asi 128 seker, připadá 36 seker na mohylová pohřebiště a 6 seker na pravděpodobná mohylová pohřebiště (t. j. asi $\frac{1}{3}$ nalezených seker). Při tom mohylníků s kostrovými hroby a domnělých mohylníků je jen 25, tedy méně než $\frac{1}{4}$ z celkového počtu středohradištních pohřebišť.⁷⁵ Pod mohylami bylo tedy pohřbeno relativně víc bojovníků než v plochých hrobech. Z uvedených 42 seker se 4 ztratily, takže je nelze blíže typologicky zařadit. Ze zbylých 38 seker patří 26 I. typu⁷⁶ (z toho 9 patří typu I A — srov. obr. 8: 9, pět typu I B — srov. obr. 8: 10, ostatní typu I C — srov. obr. 8: 11), 5 seker II. typu (srov. obr. 8: 12, Luhačovice, Žlutava, Vrbka). Třetí typ seker, který je často spojován s avarskou hmotnou kulturou, není na mohylnicích zastoupen,⁷⁷ podobně jako čtvrtý typ. Zato se však na mohylnicích objevuje nový tvar seker, který bychom mohli označit jako V. typ. Jsou to sekery s úzkým nebo rozšířeným ostřím, s úzkým, někdy mírně vykrojeným tělem a s velkým násadním otvorem, umístěným těsně u čtvercového plochého nebo zaobleného týlu. Byly nalezeny v Hluku (obr. 8: 14), Jarohněvicích (obr. 8: 13), Vysočanech (obr. 8: 15 — 3 kusy). K témuž typu asi patří sekerka ze Strážovic (obr. 8: 17), kterou znám jen z publikace J. Skutíla⁷⁸ a blíží se sem také sekerka z Jarohněvic s vějířovitým ostřím a se šterbinovitým násadním otvorem (obr. 8: 16). Zajímavé je, že tyto sekery jsou v převaze na mohylnicích; z plochého hrobu pochází sekerka tohoto typu jedině z Čechyně.⁷⁹ Po prvé na tento tvar seker v širší oblasti upozornil J. Eisner; poukazuje na jejich výskyt již od pozdní doby laténské v rozlehlých oblastech na západě a na východě Evropy.⁸⁰ Podobné sekery uvádí na př. A. Stroh z Neustadtu a. K. z řadového karolinsko-ottonského pohřebiště.⁸¹ Spodní hranici výskytu těchto seker nelze spolehlivě zachytit; v slovanském materiálu na Moravě se však jeví jako typicky středohradištní. V mladohradištním materiálu tento tvar neznám, i když jeho výskyt nevyklučuji, poněvadž jde o tvar, který se v nepatrných obměnách udržel dodnes.

K chronologickému zařazení mohylníků s kostrovými hroby nám mohou sekery poskytnout jen částečnou oporu, poněvadž se jejich tvary udržují velmi dlouho. Sekery I. typu jsou datovány od poloviny 8. století do počátku 11. sto-

letí.⁸² Důležitější jsou sekery II. typu, jejichž spodní hranice výskytu je sice těžko zachytitelná, horní hranice se však pohybuje kolem roku 900. Hroby s těmito sekerami patří tedy velkomoravskému období. Sekery V. typu nelze zatím v slovanském materiálu přesněji datovat, mohou se však vyskytovat v celém středohradištním období.

Obr. 9. Náušnice. Bohuslavice (1, 2), Bojkovice (3), Hluk (4—8), Stěbořice (9—13), Jarohněvice (14), Strážovice (15—17), Vrbka (18—20), Vysočany (21—23), Količín (24, 25), Boršice (26—28). Zlato 4, 6, 7, 20, 21; stříbro či postříbřená bronz 2, 3, 5, 8, 9, 15—19, 25; ostatní bronz.

Pokud jde o nože, nebudu se zabývat jejich tvarovými variantami, poněvadž z podobného rozboru by se dalo jen velmi málo vytěžit. Chtěl bych si však povšimnout početního výskytu nožů v mohylových hrobech. V poslední době nabyl totiž v naší archeologii vrchu názor, že nůž byl u Slovanů odznakem svobodného člověka.⁶³ Vezmeme-li středohradištní pohřebiště jako celek, pak tvoří hroby s noži necelých 29 % celkového počtu hrobů.⁶⁴ Na mohylnicích se nám ovšem situace jeví poněkud jinak. V Bojkovicích v 15 mohylách s kostrami (včetně těch, u nichž nemohl být pohřební ritus rozeznán) byly nože v 12 hrobech, v Hluku v 17 kostrových mohylách bylo 12 nožů, ve Stěbořicích byly nože v 11 z 18 mohyl, ve Strážovicích byly nože v 10 ze 16 kostrových mohyl, ve Žlutavě byly nože v 7 ze 13 kostrových mohyl. Na jmenovaných 5 lokalitách jsou tedy nože ve více jak 50 % hrobů. I když jde vesměs o lokality, které nebyly úplně prokopány a výzkumy nebyly všude prováděny dosti precizně, můžeme z početního výskytu nožů v hrobech soudit buď, že na mohylnicích pohřbívaly převážně svobodné vrstvy obyvatelstva (jsou však na nich i hroby bez přídavek) nebo nás to může vést k rezervovanějšímu stanovisku vůči tomu, zda lze nůž pokládat za spolehlivé kritérium k rozlišení nebožtíka svobodného nebo nesvobodného. I když je nesporné, že zbraň bývala i později pokládána za odznak svobodného člověka, zůstává otázkou, zda tento symbolický odznak (zbraň) měl svůj význam již ve středohradištním období, zda měl tutéž úlohu v pohřebním ritu v celém tomto časovém období a v celé slovanské oblasti (v našem případě Moravy). Konečně je tu i otázka, zda odznakem svobody mohl být tak běžný nástroj jako nůž.

Pro datování kostrových hrobů pod mohylami mají největší význam šperky. Pokud jde o korály, nelze se o ně při přesnějším datování opírat. Jen celkově lze říci, že korálky z mohylníků se nevymykají z rámce tvarů a druhů, vyskytujících se na ostatních středohradištních pohřebištích. Jsou tu především korálky z taženého skla, ať už kotoučkovité nebo příčně členěné, nejčastěji modré a bílé barvy. Vzácnější jsou hraněné tvary (Količín). Ojedinelé jsou korálky millefiorové (Bojkovice, Količín). Častější jsou korálky z navíjeného skelného vlákna a zdobené jinobarevnou plastickou nití (Brankovice, Količín). Nechybí ani korálky z mačkaného skla, někdy s kovovým jádrem (Vysočany), dále korálky se zatavovanou výzdobou, s barevnými očky a t. zv. malované, jež jsou zastoupeny především ve Slížanech. Ráz korálků z moravských mohylníků je přehledně patrný z tab. X.

Náušnice jsou v poslední době pokládány za velmi vhodnou datovací pomůcku. Podrobnou chronologii náušnic vypracoval V. Hrubý na základě nálezových horizontů na pohřebišti „Na valách“ ve St. Městě.⁶⁵ Poměrně hojné jsou prosté bronzové náušnice se spodním obloukem odděleným uzlíčky (Bohuslavice — obr. 9: 1, Stěbořice — obr. 9: 12), které se však nedají pro datování využít, protože se vyskytují po celé středohradištní období a jsou známy již v starší době hradištní. Náušnice s hrozničky mohou být datovány různě; jednoduché tvary jako náušnice z Bojkovic (obr. 9: 3) nebo Hluku (obr. 9: 7) by mohly patřit i starší době hradištní, avšak složitější tvary s oboustrannými hrozničky (Hluk — obr. 9: 5,6, Stěbořice — obr. 9: 9—11) jsou datovány až do 2. pol. 9. století a do 1. pol. 10. století. Tytéž tvary se zdobeným spodním obloukem (Bohuslavice — obr. 9: 2, Hluk — obr. 9: 5, Strážovice — obr. 9: 16) jsou datovány ve St. Městě až na konec 9. a do 1. pol. 10. století. Do téže doby bezpečně patří i náušnice s očky (Hluk — obr. 9: 4, Stěbořice — obr. 9: 9, Boršice — obr. 9: 28), lunicové náušnice se spodním obloukem zdobeným filigránem a py-

ramídkami granulace (Strážovice — obr. 9: 15, 17), bubinkovité náušnice z Vrbky obr. 9: 18—19) a z Vysočan. Tvary s hladkými bubínky (Stěbořice — obr. 9: 13, Vysočany — obr. 9: 21, 22) bývají pokládány za imitace importovaných granulovaných tvarů ze stříbra a zlata, a proto je nelze datovat dříve jak do konce 9. a do 1. pol. 10. století. Totéž platí i o náušnicích s odlévanými hrozníčky (Stěbořice — obr. 9: 11, Žlutava — obr. 5: 12, 13, Boršice — obr. 9: 26). Výrobní technika zlaté náušnice z Vrbky (obr. 9: 20), na niž zrnka granulace jsou podkládána drátěnými kolečky, ukazuje na černomořský původ.⁸⁶ Shodná technika výzdoby je i na náušnicích se čtyřmi bubínky a na menších stříbrných gombicích ve St. Městě, kde je datována na konec 9. a do 1. pol. 10. století.⁸⁷ Podobná technika je uplatněna i na náušnicích a gombicích v Předmostí.⁸⁸ Stříbrná náušnice z tordovaného drátu ukončeného meandrovitou kličkou z Hluku (obr. 9: 8) by podle J. Slámy patřila do 2. pol. 8. až 1. pol. 9. století.⁸⁹ I když tato náušnice pochází z mohyl, z nichž nejsou známy hrobové celky, vykazují celkově šperky z Hluku mladý ráz (obr. 9: 4—8) z přelomu 9. — 10. století (srov. náušnici s oboustr. hrozníčky, náušnici se sloupečkem a s očkem). Kromě toho v nedalekém St. Městě (vzdušnou čarou 11 km) se našly náušnice s meandrovitým ukončením v nejvyšším horizontě hrobů z počátku 10. století.⁹⁰ J. Poulík datuje náušnice s meandrovitým ukončením z Dolních Věstonic až do 2. pol. 9. století a označuje je za typ nevhodný k datování, neboť se vyskytují po dlouhou dobu.⁹¹ Problematické je datování náušnice se spirálovitým ukončením z Boršic (obr. 9: 27).⁹² J. Poulík datuje tyto tvary do 1. pol. 9. století a radí je k nejmladším památkám keszthelského typu.⁹³ Ve Starém Městě jsou však tyto náušnice v nejmladším horizontu hrobů z 1. pol. 10. století.⁹⁴ Pozdnímu datování by nasvědčovaly nálezy z jiného hrobu z Boršic (z roku 1932), popsaného A. Zelnitiem.⁹⁵ Jsou v něm bronzové náušnice, z nichž dvě mají spodní oblouk z tordovaného drátu a ukončený kličkou (srov. obr. 9: 28) a další dvě (jedna ve zlomcích) jsou z hladkého drátu z jednoduchými uzlíčky a s odlévaným oboustranným závěskem (obr. 9: 26). Dále byly v témže hrobě dva stříbrné gombíky zdobené kolečky z tordovaného filigránu.⁹⁶ Všechny tyto nálezy ukazují až na 1. pol. 10. století. — Pozoruhodným tvarem je náušnice s velkým kapkovitým, v horní části granulovaným závěskem z Jarohněvic (obr. 9: 14). Analogue pro tento tvar bychom našli na avarskoslovanských pohřebištích v Dolních Krškanech⁹⁷ a v Barci u Košic⁹⁸ na Slovensku a na avarských pohřebištích, na př. v Keszthely, Mártély, Czikó,⁹⁹ v Maďarsku. Jsou zřejmě nomádského původu z podunajské oblasti a patří 9. století, přibližně do jeho poloviny.

Závěrem lze shrnout, že hmotná kultura z moravských kostrových mohylníků patří podle dosavadního datování převážně až 2. pol. 9. století, hlavně jejímu konci a 1. pol. 10. století. Vyskytnou se sice předměty, které by bylo možné datovat již do 1. pol. 9. století, někdy snad i do konce 8. století, avšak vzhledem k tomu, že se najdou i v celcích mladších, nelze pro ně zodpovědně zvolit nižší mez datování.

Konstatoval-li L. Niederle v roce 1931, že neznáme slovanskou kulturu v našich zemích ze 6. a 7. století,¹⁰⁰ musíme dnes doznat, že nedovedeme dosti přesně a přesvědčivě zařadit předměty z hrobů již do 1. pol. 9. století a zvláště do 8. století, zatím co pro starší období zmiňované L. Niederlem známe aspoň v keramice pražský typ.¹⁰¹ Datování jednotlivých předmětů a tím i celků může být založeno jen na základě zjištění časového rozpětí výskytu jednotlivých tvarů, a to v různých oblastech. Objektivní poznatky tohoto druhu mohou být získány

nikoliv shledáváním nahodilých analogií na rozlehlém území a mechanickým přejímáním místního datování (často nedostatečně podloženého), nýbrž systematickými výzkumy především velkých pohřebišť, jejichž datování lze případně opřít o historické zprávy či události a na nichž je možné získat poznatky relativně chronologické. Přinesl-li významné poznatky k datování památek hmotné kultury výzkum V. Hrubého ve St. Městě, očekáváme tím více publikační zpracování velkých pohřebišť, Přítluk, Dolních Věstonic a Rebešovic, které může naše chronologické poznatky prohloubit a případně korigovat.

Birituální mohylníky. Datování birituálních mohylníků je podstatně složitější než datování mohylníků jen s kostrovými nebo jen s žárovými hroby. Přičítáme-li žárový ritus starší době hradištní a klademe-li počátky kostrového pohřbívání na sklonek 8. a na počátek 9. století, pak bychom při čistě theoretickém řešení museli birituální mohylníky přiřknout asi 2. pol. 8. století a počátku 9. století. Z nálezů samých nemůžeme přijít k jednoznačnému potvrzení tohoto datování. Naopak kostrové hroby na birituálních mohylnících lze podle materiálu datovat často až ke konci 9. století a na počátek 10. století, i když bychom očekávali spíše časnější datování. Žárové hroby na těchže mohylnících můžeme považovat buď za současné s hroby kostrovými nebo za poněkud starší, a mohli bychom je tudíž datovat do 1. pol. 9. století, v krajním případě i na sklonek 8. století. Toto datování žárových hrobů vede k závěru, že na některých pohřebištech existovala kontinuita v pohřbívání mezi staro- a středohradištním obdobím, podobně jako existuje kontinuita v pohřbívání na mnohých pohřebištech mezi dobou stredo- a mladohradištní.¹⁰² Kontinuitu pohřbívání mezi obdobím staro- a středohradištním můžeme předpokládat jen tam, kde je větší počet hrobů, který by mohl prokázat, že se na témže místě pohřbívalo aspoň 100 let. Birituální mohylníky patří skutečně k největším; je na nich kolem 50—100 mohyl, jen mohylníky v Žlutavě a v Kojátkách patří k středně velkým mohylníkům.¹⁰³ Také na velkém mohylníku v Luhačovicích bylo mnoho mohyl prázdných, tedy patrně žárových. O skutečném počtu žárových hrobů na birituálních jakož i žárových mohylnících nemáme přesných zpráv, neboť při starších výzkumech byly hroby hledány jen v mohylách. Při tom často nebyl rozeznán větší počet pohřbů, nebylo zkoumáno nejbližší okolí mohyly a vůbec nebyly prokopány plochy mezi mohylami, kde byly na př. v Přítlukách nalezeny také hroby. Přežívání žárového pohřebního ritu na mohylových pohřebištech můžeme spatřovat nejen v existenci žárových a kostrových hrobů vedle sebe, ale i v tom, že nad kostrovými pohřby bývají v mohylách často zjišťovány stopy většího ohně (Drahlov, Luhačovice, Bojkovice, Rudimov, Strážovice, Žlutava) a v jedné mohyle v Jarohněvicích se zdá, že tam byl nebožtík částečně spálen. — Je pozoruhodné, že na Moravě je birituálnost charakteristická jen pro mohylová pohřebišť; na plochých pohřebištech se birituálnost kromě St. Města nevyskytuje,¹⁰⁴ zdá se však, že tam je žárové pohřebišť mnohem starší než pohřebišť kostrové a není s ním v časovém kontaktu, poněvadž keramika z něho patří převážně pražskému typu.¹⁰⁵

Závěr

Zbývá ještě zodpovědět otázku, jakého původu je obřad nasypání mohyl. I. L. Červinka soudí, že nasypávání mohyl není přežitkem pohanství až do dob křesťanství,¹⁰⁶ neuvádí však pro svůj názor doklady. Nepřičteme-li však zvyk nasypání mohyl k charakteristickým rysům pohanského náboženství a jeho přežitků u Slovanů v našich zemích,¹⁰⁷ pak nevíme, jakému vlivu tento obyčej

připsat. Nelze uvažovat o tom, že by stavba mohyl byla nějakou kmenovou zvláštností, neboť mohyly jsou roztroušeny po celé Moravě (srov. obr. 7)¹⁰⁸ a konečně i v Čechách, na Slovensku a j., tedy na území, které obývala řada kmenů. Kromě toho většina moravských mohylníků spadá do období, kdy kmenová organizace byla již v rozkladu. Názor, že by mohyly mohly charakterisovat obyvatelstvo krajů zabývající se pasteveckým proti obyvatelstvu zemědělskému pohřbívacímu v plochých hrobech,¹⁰⁹ nelze zatím opřít o přesvědčivé důkazy a je otázkou, zda je vůbec bude možné přinést. Pozorujeme-li však, že mohylové násypy se objevují již ve starším období hradištním nad žárovými hroby¹¹⁰ a jsou-li tu jisté náznaky, které nás opravňují soudit, že všechny žárové hroby byly kryty mohylami, máme-li dále převážně jen na mohylových pohřebištích zachovánu biritualitu, pak nás to vede k závěru, že stavba mohyl je typickým rysem pohanského pohřebního ritu.¹¹¹ Budovaly-li se mohyly ještě na konci 9. a na počátku 10. století a v Čechách dokonce i v 11. století,¹¹² je to dokladem toho, že křesťanství nebylo u nás v prvních desetiletích a snad i stoletích po oficiálním přijetí dosti zakořeněno a v odlehlých oblastech stále triumfovalo pohanství.¹¹³

POZNÁMKY

¹ Srov. K. Hanák, Činnost spolku „Starý Velehrad“ po stránce archeologické, SbV 2 (1931), str. 6—7.

² Dnes již nejsou v terénu patrný výrazné násypy. Po provedených výzkumech se zachovaly na povrchu mělké čtvercovité nebo obdélníkovité zahloubeniny s nízkým prstencovitým násypem na obvodu. Přesné fixování jednotlivých mohyl podle těchto zahloubenin nebylo možné, protože v terénu se kromě nich jevily i jiné nepravidelnosti a hustý porost bránil přesnějšímu rozlišení. Proto používám staršího plánu publikovaného již K. Hanákem (srov. pozn. 1). Upravuji na něm podle údajů V. Bachmánka vzdálenosti některých mohyl a jejich velikost, používám Bachmánkova číslování mohyl a přidávám polohu reservoiru, podle něhož lze mohylník bezpečně najít. Označuji také polohu tří mohyl, které prokopal V. Hrubý. — Podloží terénu tvoří na mohylníku žlutá sprašová hlina promíšená pískem. Místa je nehluboko pod povrchem šterková drť.

³ Vladislav Bachmánek se narodil 25. února 1887. Pocházel z maloroľnické rodiny. Vystudoval reálku v Kroměříži a absolvoval abiturientský kurs v Prostějově. Po vystudování byl zaměstnán v několika peněžních ústavech a od roku 1918 až do roku 1948 byl ředitelem spořitelny v Napajedlích. Mimo zaměstnání věnoval většinu volného času kulturně osvětové činnosti, v níž se jeho zájem soustředil zvláště na archeologii. Prováděl soustavný průzkum v okolí Napajedel a také několik větších výzkumů, k nimž se řadí i výzkum slovanského mohylníku na „Tresném“. Vlastním úsilím a většinou i vlastním finančním nákladem získal pro krajské museum v Napajedlích (museum vzniklo již v roku 1904 v souvislosti s retrospektivní výstavou; teprve roku 1926 byla ustavena Musejní komise, která byla roku 1930 přeměněna v Musejní a archeologický spolek pro okres napajedelský a okolí; v obou institucích byl V. Bachmánek od roku 1926 jednatelem) poměrně velkou archeologickou sbírku, čítající několik set inventárních čísel. Předměty jsou vesměs dobře restaurovány a konzervovány a hlavně v všech jsou důkladné záznamy o nálezcových okolnostech, pořízené samým V. Bachmánkem. S jakou láskou se V. Bachmánek věnoval archeologickým památkám, o tom svědčí nejlépe skutečnost, že při uspořádání sbírek v museu zemřel dne 2. června 1955. (Za laskavé sdělení potřebných údajů děkuji pí B. Bachmánkové a p. Slavoji Sousedíkovi.)

⁴ Zpráva má i své nedostatky: u všech mohyl nejsou uvedeny rozměry, není rozlišena výška násypu a hloubka hrobové jámy, poloha všech koster není stejně pečlivě popsána a pokud jde o polohu přídavek, nesouhlasí v některých případech

údaje ve zprávě s údaji zachycenými na náčrtcích doprovázejících zprávu nebo vystavených ve sbírkách napajedelského musea.

⁵ Instalace má také nedostatky. Předměty jsou přidráťovány na lepenkové podložky, díky nimž se sice zachovaly dodnes hrobové celky, ale které velmi ztěžují práci s materiálem. Kromě toho restaurace některých předmětů, zejména ostruh je provedena velmi nedokonale, takže nelze zaručit, že je respektován původní tvar. V kolekci památek ze Zlutavy jsou předměty, které tam buď zcela jistě nebo velmi pravděpodobně nepatří: ostruha s ozubeným kolečkem na bodci a dále plochý železný předmět trojúhelníkovitého tvaru (obr. 5: 6), pro který neznám v slovanském materiálu analogie a který nejví jakékoliv funkční znaky. Jeho nálezkové okolnosti jsou pochybné. Ve zprávě V. Bachmánek píše, že byl nalezen u prstů levé nohy, v připojeném náčrtku je však tento předmět nakreslen vně levého kolena; na fotografii (tab. IX:3) je pod nártními kůstkami levé nohy, avšak je patrné, že kosti byly již uvolněny; na náčrtku v napajedelském museu není předmět vůbec nakreslen. Vzhledem k tomu, že mohyla č. 11, v níž byl předmět nalezen, byla přes nedeň otevřena (kostra nebyla ještě obnažena), je možné, že předmět byl podvržen.

⁶ Za zapůjčení nálezkové zprávy děkuji dr. V. Hrubému.

⁷ Na prvním místě je uvedena světová strana, k níž směřuje hlava, na druhém místě světová strana, k níž směřují nohy. Tohoto způsobu označení používám i v dalším textu.

⁸ Obvyklou polohou rozumím, že nebožtík leží naznak, s rukama podél těla a s nohama nataženými. Úchytky označuji bližším popisem.

⁹ Zkratky rozměrů: v = výška, po = průměr okraje, pv = průměr výdutě, pd = průměr dna, max. š. = největší šířka.

¹⁰ Srov. pozn. 1.

¹¹ Srov. V. Hrubý, Staré Město, velkomoravské pohřebiště „Na valách“ (v dalším jen Staré Město), Praha 1955, str. 319.

¹² Na Moravě bylo do roku 1957 prozkoumáno na 4500 středohradištních hrobů; z toho bylo dosud publikováno na 2500 hrobů, z nichž 150 hrobů (t. j. asi 6 %) patřilo bojovníkům (ostruhy byly téměř u $\frac{2}{3}$ bojovníků). Uváděná čísla jsou pochopitelně jen přibližná.

¹³ Na 23 řádně prozkoumaných a publikovaných moravských středohradištních pohřebištích bylo prokopáno celkem 2319 hrobů a z toho jen v 667 bylo nože. Srov. B. Dostál, Hmotná kultura moravských Slovanů v době říše Velkomoravské, nepubl. dipl. práce (dále jen B. Dostál, dipl. práce), Brno 1957, I. díl, str. 100.

¹⁴ Zjištěním počtu nádob na 21 dobře prozkoumaných mor. středohrad. pohřebištích jsem přišel k závěru, že vcelku jsou jen v 13 % hrobů nádoby. Na jednotlivých pohřebištích poměr hrobů s nádobami a bez nich kolísá; někde jsou nádoby až ve 100 % hrobů (Blučina, Mišovice), jinde není nádoba ani jedna (Modrá); ve St. Městě „Na valách“ jsou nádoby jen v 6 % hrobů.

¹⁵ J. Poulik, Jižní Morava, země dávných Slovanů (dále jen Jižní Morava), Brno, 1950, str. 161.

¹⁶ I. L. Červinka, Římské mince z nálezů na Moravě, ČVMSO 55 (1946), str. 143.

¹⁷ Srov. pozn. č. 16.

¹⁸ J. Eisner, Děvinská Nová Ves. Slovanské pohřebiště (dále jen Děv. N. Ves), Bratislava 1952, str. 293—295.

¹⁹ V. Hrubý, Meče v staroslovanských hrobech na Moravě, ČMMB XXXV (1950), č. 2, str. 316, Týž, Staré Město, str. 85.

²⁰ V. Hrubý, l. c., ČMMB XXXV (1950), č. 2, str. 310.

²¹ Srov. na př. J. Schráníl, Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens, Berlin—Leipzig 1928, S. 309; I. L. Červinka, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, Brno 1928, str. 211; J. Eisner, Slovensko v pravěku, Bratislava 1933, str. 252; J. Poulik, Staroslovanská Morava, Praha 1948, str. 40; J. Filip, Pravěk Československo, Praha 1948, str. 344; V. Hrubý, Staré Město, str. 315 a j.

²² V. Hrubý, Staré Město, str. 85 (zda byl meč jen přiložen do hrobu a nikoliv zavěšen na mrtvém nelze podle jeho polohy nezvratně dokázat).

²³ J. Poulik, Nové pohledy do naší minulosti, Literární noviny č. 2 (1956), str. 2.

²⁴ Srov. obr. u A. L. Mongajta, Archeologija v SSSR, Moskva 1955, str. 347 a zprávu u B. A. Rybakova, Remeslo dřevněj Rusi, Moskva 1948, str. 225.

²⁵ *M. P. Grjaznov*: Istorija drevnich plemjon Věrchněj Obi po raskopkam bliz sela Bolšaja Rečka, MIA č. 48, Moskva—Leningrad 1956, str. 145—152, tab. LIV: III, tab. LVI: m. 78.

²⁶ *I. Borkovský*, Hrob bojovníka z doby knížecí na pražském hradě, PA XXXXII (1939—1946) str. 122—131.

²⁷ *J. Poulik*, Staroslovanská Morava (dále jen Stsl. Morava), Brno 1948, str. 81 a d.

²⁸ *J. Poulik*, Stsl. Morava, tab. LXII: 5—8, 9.

²⁹ *I. L. Červinka*, Slované na Moravě — Moravané, rukopis, Brno 1939, str. 114 — nálež jsem neviděl.

³⁰ *J. Skutil*, Pravěké nálezy na Kloboucku, Klobouky u Brna 1939, str. 53, tab. VII.

³¹ *M. Kostelníková*, Výzkum mohyly v Telnici na Moravě, AR IX (1957), str. 77, obr. 31: 1.

³² *V. Hrubý* označuje toto věderko omylem za oválné (Staré Město, str. 154) pod vlivem Červinkova vyobrazení (Slov. na Mor. a říše Velkomor., tab. IV: 11, 13). Originál uložený v olomouckém museu (inv. č. 1265) má kruhové dno o větším průměru než ústí.

³³ Srov. *J. Eisner*, Děv. N. Ves, str. 299—302.

³⁴ Na př. Horní Dunajovice, Vícemilice, Znojmo-Hradiště.

³⁵ *V. Hrubý*, Staré Město, str. 160.

³⁶ *V. Hrubý*, Staré Město, str. 154.

³⁷ Srov. pozn. 35.

³⁸ *I. L. Červinka*, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, obr. 17: 3.

³⁹ *L. Jisl*, Slovanské mohylové pohřebiště ve Stěbořicích, okr. Opava, ČSM II (1952), B 1, obr. 7.

⁴⁰ Posledně poukázal u nás na význam roentgenové fotografie pro archeologii *K. Ludikovský*, Roentgenová fotografie kovů v archeologii, AR IX (1957), str. 402 až 406, obr. 146—148.

⁴¹ Srov. *J. Poulik*, Stsl. Morava, str. 33—38 a *V. Hrubý*, Staré Město, 168 až 173.

⁴² *J. Poulik*, Stsl. Morava, str. 34—35.

⁴³ V Hrušovanech u Brna byla sekera II. typu v hrobě spolu s velmi vyspělou nádobou, podobně i nálež sekerky tohoto typu z Držovic nelze bezpečně datovat do 9. století.

⁴⁴ Při dělení ostruh vycházím z práce *V. Hrubého*, Staré Město, str. 182—190.

⁴⁵ Srov. *V. Hrubý*, Staré Město, str. 245—246.

⁴⁶ Srov. poslední práci *R. Turka*, Mohyly českých Charvátů, Slavia Antiqua V (1954—1956), str. 103—157. Velkou pozornost věnuje R. Turek slovanským mohylám i ve své starší práci Prachovské skály na úsvitě dějin, Praha 1946, str. 78 až 127.

⁴⁷ *I. L. Červinka* podává soupis slovanských mohylových pohřebišť ve své práci Slované na Moravě a říše Velkomoravská, Brno 1928, str. 144—148; závěry na str. 137—143.

⁴⁸ Každá lokalita je popsána tímto způsobem: velkými písmeny je označena katastrální obec, v níž se mohylník nachází; za ní v závorce následuje okres. Následující písmeno K označuje mohylník s kostrovými hroby, Ž mohylník se žárovými hroby, B mohylník birituální. Dále uvedené údaje nejsou vždy stejně vyčerpávající; závisí na tom, co bylo možné z literatury zjistit. Z literatury uvádím jen původní a nejúplnější zprávy. Všechny lokality, hroby a jednotlivé předměty jsou podrobně popsány v nepublikované diplomové práci *B. Dostála*, Hmotná kultura moravských Slovanů v době říše Velkomoravské, II. díl, Brno 1957, uložené na PÚMÚ v Brně.

⁴⁹ *I. L. Červinka*, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, Brno 1928, str. 148.

⁵⁰ *J. Poulik*, Stsl. Morava, str. 72.

⁵¹ *K. Hanák*, SbV 2 (1931), str. 5.

⁵² Podle ústního sdělení p. *Pohla*, ředitele okresního musea v Mor. Budějovicích.

⁵³ Z uvedeného počtu je pět mohylníků u katastru dvou obcí (Vrbka — 3, Buchlovce — 2); o mohylnících z Buchlovce mi však není známo, zda nejde jen o jediné naleziště. Nejistý je také mohylník z Klobouk, o němž se zachovala jen stručná kronikářská zpráva a konečně není bezpečně kulturní zařazení mohylníku z Velehradu (nedostatek charakteristických nálezů).

⁵⁴ *J. Eisner—Mir. Chleborád, Žárové hroby slovanské na Moravě, Recense, Bratislava XI (1937), str. 91.*

⁵⁵ Žárová pohřebiště a hroby bez mohylových násypů byly na Moravě zjištěny na těchto lokalitách (pořadová čísla navazují na číslování mohylníků a ostatních lokalit, které uvádím v soupisové části této práce): 41. Adamov, 42. Bílovice, 43. Damboržice, 44. Držovice (?) 45. Holešov, 46. Lanžhot, 47. Dolní Němčí, 48. Ostrožská Nová Ves, 49. Podolí, 50. Přisnotice, 51. Sívce, 52. Skoronice, 53. Staré Město, 54. Velatice, 55. Veselí n. M., 56. Vicemilice, 57. Všetuly, 58. Žopy.

⁵⁶ *B. Szóke* ve své studii *Spuren des Heidentums in den frühmittelalterlichen Gräberfeldern Ungarns, Studia slavica ASH, T. II (1956), fasc. 1—4, str. 119 až 130* se na př. obšírně zabývá prázdnými kruhovými místy na avarských a slovanských pohřebištích a přináší důkazy, že tyto volné plochy na pohřebištích představují místa, kde stály posvátné stromy.

⁵⁷ *R. Turek, Mohyly českých Charvátů, Slavia Antiqua V (1954—1956), str. 149.*

⁵⁸ *L. Niederle, Život starých Slovanů, Základy kulturních starožitností slovanských, díl I, sv. 1, Praha 1911, str. 309.*

⁵⁹ *R. Turek, Prachovské skály na úsvitě dějin, Praha 1946, str. 94—95.*

⁶⁰ *L. Niederle, l. c., díl I, sv. 1, Praha 1911, str. 285, 297.*

⁶¹ *I. L. Červinka, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, Brno 1928, str. 140.*

⁶² *L. Niederle, l. c., díl I, sv. 1, Praha 1911, str. 330—331.*

⁶³ *J. Nekvasil, Slovanské mohyly u Bulhar, AR VII (1955), str. 78.*

⁶⁴ Toto datování přechodu od pohřbívání žárového ke kostrovému se týká severnějších oblastí našeho státu, především Čech, Moravy, středního a severního Slovenska. Na jižní Slovensku (a snad i na jižní Moravě) existují t. zv. avarsko-slovanská pohřebiště (Děv. N. Ves, Radvaň, Prša, Dolní Krškany, Barca), na kterých začalo kostrové pohřbívání již mnohem dříve (7. století).

⁶⁵ *Srov. J. Poulik, Stsl. Morava, str. 70—71; J. Eisner, Děv. N. Ves, str. 226 až 227; V. Hrubý, Staré Město, str. 91; R. Turek, Mohyly českých Charvátů, Slavia Antiqua V (1954—1956), str. 140.*

⁶⁶ *Srov. žárové hroby nad kostrovými v Pňovicích, Nadslavi a j. u R. Turka, K pohřebnímu ritu slovanských mohyl, ČNM CXIV (1940), odd. duch., str. 13.*

⁶⁷ Na avarský původ těchto výledeků poukázal již *J. Poulik (Stsl. Morava, str. 75)* na základě práce *D. Csallányho (Grabfunde der Frühawarenzeit, Folia archeologica I—II (1939), str. 162—163).*

⁶⁸ *B. Škerlj, Orientacija grobov v nekaterih srednjeveških nekropolah Slovenije, Arheološki vestnik III (1952), str. 108—134.*

⁶⁹ *V. Hrubý, Staré Město, 74—78.*

⁷⁰ *Srov. B. Dostál, dipl. práce, Brno 1957, I. díl, str. 96.*

⁷¹ Vysvětlivka k č. 96 + 19: první číslo vyjadřuje počet nožů z mohylníků, druhé číslo označuje počet nožů z domněle mohylových pohřebišť. Toto rozlišení uvádím i u dalších předmětů.

⁷² Uváděné počty se pouze blíží skutečnému stavu, neboť mnohé nálezy jsem neměl k dispozici (na př. materiál z mohylníku ve Vysočanech).

⁷³ *K. Černožorský, Keramika a feudalismus, Český lid 39 (1952), str. 223 až 230.*

⁷⁴ *J. Král, Slovanský mohylník ve Vysočanech na Dyji, AR VII (1955), str. 348.*

⁷⁵ *Srov. B. Dostál, dipl. práce, I. díl, str. 72.*

⁷⁶ *Srov. pozn. 41.*

⁷⁷ O seceře typu III A z Količina, kterou uvádí *J. Poulik (Stsl. Morava, tab. LXXVIII: 2)* není známo, zda pochází z količinského pohřebiště.

⁷⁸ *J. Skutil, Výzkum hradištních mohyl ve Strážovicích na Kyjovsku 1940, SbV 12 (1941), obr. 39: 2 na str. 46.*

⁷⁹ *H. Freising, Ein slawisches Skelettgrab in Tschechen, Sudeta VI (1930) str. 74—75.*

⁸⁰ *J. Eisner, Základy kovářství v době hradištní v Československu, Slavia Antiqua I (1948), str. 380—381.*

⁸¹ *A. Stroh, Die Reihengräber der karolingisch-ottonischen Zeit in der Oberpfalz, Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte, Heft 4, Kallmünz 1954, S. 26, Taf. 15: 24—25.*

⁸² *J. Poulik, Stsl. Morava, str. 35.*

⁸³ Srov. V. Hrubý, Staré Město, str. 319—320, 326 a I. Borkovský, Železné nože v slovanských hrobech, Slavia Antiqua V (1954—1956), str. 358—367 a v práci téhož, Přemyslovská hradiště jako pramen historického poznání, PA XLVII (1956), str. 348—359.

⁸⁴ Srov. B. Dostál, dipl. práce, I. díl, str. 99—100, 268—269.

⁸⁵ V. Hrubý, Staré Město, str. 222—246.

⁸⁶ Srov. B. A. Rybakov, Remeslo dřevněj Rusi, Moskva 1948, str. 333—334, obr. 88; granulace se vyskytuje v ruských kurhanech od 9. století, technika granulace napájené na drátěné kroužky se však objevuje v jihoruských dílnách až ve 12. století.

⁸⁷ V. Hrubý, Staré Město, str. 211, 238—239.

⁸⁸ I. L. Červinka, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, tab. XVIII: 7, 11, 14.

⁸⁹ J. Stáma, K chronologické průkaznosti náušnice s několikanásobnou esovitou smyčkou, AR IX (1957), str. 266—267.

⁹⁰ V. Hrubý, Staré Město, str. 225.

⁹¹ J. Poulik, Jižní Morava, str. 79—81.

⁹² Hrobový celek neúplně popisuje F. Kalousek, Nové archeologické výzkumy v kraji gottwaldovském, Gottwaldov 1955, str. 38 (neuvádí náhrdelník).

⁹³ J. Poulik, Jižní Morava, str. 79.

⁹⁴ V. Hrubý, Staré Město, str. 226.

⁹⁵ A. Zelnitius, SbV 4 (1933), str. 32.

⁹⁶ Nálezy jsou uloženy v muzeu na Velehradě.

⁹⁷ J. Bárta, Pohřebiště zo staršieš doby hradištnej v Dol. Krškanoch pri Nitre, AR V (1953), str. 191, obr. 92.

⁹⁸ J. Kabát, Avarsko-slovanské pohřebiště v Barci u Košic, AR VII (1954), str. 619, obr. 271: 4.

⁹⁹ J. Hampel, Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn, Braunschweig 1905, I. Band, Abb. 910, 912, 921 a j.

¹⁰⁰ L. Niederle, Rukověť slovanské archeologie, Praha 1931, str. 34—35.

¹⁰¹ Srov. práci I. Borkovského, Staroslovanská keramika ve střední Evropě, Praha 1940. Potiže s datováním slovanského materiálu do 8. a 7. století jsou především v severnějších oblastech našeho státu (Čechy, Morava, střední a severní Slovensko). Jinak je tomu s datováním materiálu z t. zv. avarsko-slovanských pohřebišť z jižního Slovenska; zde dovedeme zařadit některé předměty do 6.—7. století, avšak nedovedeme tam zatím bezpečně určit podíl skutečně slovanského materiálu mezi množstvím předmětů cizího původu.

¹⁰² Kontinuitu v pohřbívání mezi středo- a mladohradištním obdobím můžeme sledovat na 21 moravských pohřebišťích: Brno-Brněnské Ivanovice, Brno-Komín, Brno-Maloměřice, Břeclav, Dolní Věstonice, Držovice, Jiříkovice, Lužice, Mikulčice I. i „Valy“, Pustiměř, Předmostí, Rebešovice, Rousínov, Těšice, Víceměřice, Vítonice, Vranovice, Prštice a snad i v Bohuticích, Heršpicích a ve Znojmě-Hradišti. Kromě toho na dalších 12 lokalitách jsou v nevelké vzdálenosti dvě pohřebišťe, z nichž jedno je mladohradištní a druhé středohradištní: Čechyně, Hodonín, Holásky, Klobouky, Nová Dědina, Velké Pavlovice, Podivín, Prostějov, Šarátice, Troubsko; na třech dalších lokalitách je pravděpodobně situace obdobná: Drslavice, Přerov, Splytihněv.

¹⁰³ Není jisté, zda na těchto mohylnicích není více násypů, než bylo zjištěno. Tak na př. o mohylniku v Kojátkách soudí F. Kalousek, že zasahoval i na sousední pole, kde dnes nejsou mohyly patrné.

¹⁰⁴ V Količině byly nalezeny osamocené 2 nádoby v jamách s tmavou hlinou—proto je I. L. Červinka pokládá za žárové; v tomto případě jde však o pohřebiště původně mohylové. V Držovicích byla na středohradištním pohřebišti osamocené (v jámě) starobylá nádoba s krokvicovým ornamentem, zda však šlo o žárový pohřeb, nelze dnes ověřit.

¹⁰⁵ V. Hrubý, Staré Město, str. 54 — výjimkou je pouze jedna nádoba z hr. č. 293/51.

¹⁰⁶ I. L. Červinka, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, str. 140.

¹⁰⁷ V středoevropském území je v raném středověku tento zvyk charakteristický právě pro Slované; v jiných oblastech mohli ovšem Slované převzít zvyk nasypání mohyl od jiných etnických skupin — srov. L. Niederle, l. c., díl I, sv. 1, Praha 1911, str. 309—310.

¹⁰⁸ Na mapě se jeví nápadná hustota mohylových pohřebišť v jihovýchodní části Moravy. To je dáno tím, že tento kraj patří k nejlépe probádaným a je zde dosti neobdělávaných ploch, na nichž se mohly mohyly zachovat. Jiné kraje nebyly tak dobře archeologicky probádaný, mnohé nejsou na nálezy ani tak bohaté a je zde více ploch po staletí obdělávaných, takže se na nich mohyly nemohly zachovat. Domnívám se, že výskyt mohylníků v tak odlehlých oblastech jako jsou Stěbořice a Vysočany stačí k důkazu, že mohylníky byly roztroušeny po celé Moravě a nepochybuji, že v budoucnu budou ještě další objeveny.

¹⁰⁹ Na tuto hypotézu mě upozornil V. Hrubý.

¹¹⁰ Je nesporné, že nasypání mohyl nad hroby začíná již v starší době hradištní. Neřeším otázku, zda tento zvyk začíná již s objevením se Slovanů v našich zemích nebo až v mladší fázi starohradištního období, protože k tomu zatím nejsou prameny. Pozoruhodný je v tomto směru názor J. Poulika, že na přítluckém mohylníku souvisí násypy s mladší fází pohřebišť (Nové slovanské výzkumy na Moravě, Vznik a počátky Slovanů I, Praha 1956, str. 242).

¹¹¹ Srov. na př. J. Poulik, Stsl. Morava, str. 116.

¹¹² R. Turek, Mohyly českých Charvátů, Slavia Antiqua V (1945—1946), str. 141. Ostatně i na Moravě nejsou velmi mladé mohyly vyloučeny; J. Kaufman uvádí z Rokytné (okr. Mor. Krumlov) mohyly, v níž byla kostra s esovitými záušnicemi (tedy snad z 2. pol. 10. století nebo z 11. století) — archiv AÚ ČSAV Brno, č. j. 970. Nález nemá ověřen.

¹¹³ B. Szöke, Spuren des Heidentums in den frühmittelalterlichen Gräberfeldern Ungarns, Studia slavica ASH, t. II, fasc. 1—4, str. 119—155 — zabývá se podrobně i moravskými lokalitami a nálezy. Kromě silného vlivu avarského kulturního dědictví zdůrazňuje pohanství v životě Slovanů na Moravě a v Karpatské kotlině v 8.—11. století.

СЛАВЯНСКИЙ КУРГАННЫЙ МОГИЛЬНИК БЛИЗ С. ЖЛУТАВЫ

По вопросу славянских курганных могильников в Моравии

Курганы расположены на юговосточном склоне лесистого возвышения „Тресный“ в северовосточном направлении от деревни Жлутавы (р. Готвальдов-окрестности). Их всего приблизительно 27. Они были обнаружены в 1930 г. Кроме исследования, произведенного археологическим обществом „Древний Велеград“, предпринял большие раскопки (17 курганов) В. Бахманек в 1931 г. Следующие три кургана исследовал В. Грубый в 1934 г.

Курганы имели по большей части полушарную форму в диаметре 3,5—10 м, высотой в 40—120 см. Здесь находились тоже насыпи овальной формы: одна из них содержала три погребения с труположением и удлиннаясь в направлении С—Ю. В курганах было 13 погребений с труположением, 5 погребений с трупосожжением и 4 насыпи были без находок (как кажется, тоже с трупосожжениями). Погребения с трупосожжением находились в курганной насыпи над горизонтом, часто под самой ее верхушкой. Они содержали угольки, обломки сожженных костей и черепки сосудов. Погребения с труположением находились в ямах глубиной в 2,5 м: три скелета были в деревянном гробе. Один покойник лежал в нише, выкопанной над самым дном в боковой стене ямы. Ориентация: череп на З, ноги на В. Положение костяков: навзничь, руки при теле.

Находки: 5 сосудов (3 сохранились), железные обручи и рукоятки двух деревянных ведер (одно сохранилось), 4 серьги, стеклянная пуговица, 9 ножей, десять железных стрел, 5 топоров, 2 копыя, меч, 8 шпор, 2 пряжки, пряслица, одно железное и три каменные огнива, римская монета.

На основе появления серьги с литой гроздью и петлей на конце дуги (рис. № 5: 12), узкого топора с квадратным тылом (рис. № 6: 6), стрелы с тройным лезвием (рис. № 3: 9), железного меча типа Н (рис. № 4: 1), можно относить погребения с труположением к второй половине 9 века и, вероятно, отчасти к началу 10 века. Погребения с трупосожжением относятся к эпохе погребений с труположением или они старше.

Славянских курганных могильников было в Моравии до сих пор обнаружено 27, в том числе в 13 были только погребения с труположением, в 8 погребения с трупосожжением.

сожжением и в 6 находились погребения как с труположением, так и с трупосожжением. Кроме того приводится 5 могильников, над погребениями которых возвышались первоначально насыпи, и далее 12 курганных могильников, которые считают славянскими; хотя это не было доказано. Наконец предполагают, что все плоские погребения с трупосожжением находились первоначально под курганами (18 местонахождений — сравни примечание № 55).

Погребения с трупосожжением в курганах были просто высыпаны в землю или помещены в сосудах. Предметы в курганах или отсутствуют, или мы в них можем найти по большей части черепки, резе целый сосуд, редкостью нож, огниво, бусу, гребень. Трупосожжения были помещены над горизонтом, часто в самой верхушке кургана, на горизонте, или в мелких ямах, выкопанных в земле под насыпью. На основе развития погребального ритуала у славян в наших землях можно отнести курганные могильники с трупосожжениями к эпохе около 800 г. или к более древней эпохе. Это подтверждает присутствие в них сравнительно примитивной керамики, в некоторых курганах и присутствие сосудов пражского типа, относящихся к 5—7 вв.

Погребения с труположением бывают помещены или на горизонте, или в глубоких ямах, часто обложенных деревом, камнями и резе с посторонними нишами. В них сравнительно много предметов также, как и в плоских погребениях с труположением „среднеградичной“ эпохи (800—950 г. н. э.). По современным взглядам большинство предметов относится к второй половине 9 века и к первой половине 10 века.

В биритуальных курганных могильниках находятся курганы с труположением с предметами, относящимися к второй половине 9 и к первой половине 10 вв., и курганы с трупосожжением. Последние сходятся во временном отношении с курганами с труположением или они немного старше. Хотя при датировке этих погребений с трупосожжением нам нельзя достоверно опереться на керамику (к этому она непригодна), мы можем, принимая во внимание древность трупосожжения и количество могил в биритуальных могильниках (это свидетельствует о том, что в них хоронили на протяжении долгого времени), относить их, по крайней мере, к первой половине 9 века.

Обычай насыпки курганов можно, вероятно, считать составной частью языческого погребального ритуала, который в более отдаленных областях переходил даже в эпоху официально принятого христианства.

Перевел: Б. Достал

DAS SLAWISCHE HÜGELGRÄBERFELD BEI ŽLUTAVA

(Ein Beitrag zur Problematik der slawischen Hügelgräberfelder in Mähren)

Das Hügelgräberfeld von Žlutava befindet sich auf dem südöstlichen Abhang der waldbedeckten Anhöhe Tresný, die nordöstlich von Žlutava liegt. Es enthält im ganzen ungefähr 27 Hügel und ist im Jahre 1930 entdeckt worden. Außer der Suchgrabung, die der archäologische Verein Starý Velehrad durchgeführt hatte, unternahm im Jahre 1931 eine größere Ausgrabung (17 Hügelgräber) V. Bachmánek. Drei weitere Hügel hat V. Hrubý im Jahre 1934 untersucht.

Die Hügelgräber hatten einen kreisförmigen Grundriß vom Durchmesser 3,5 bis 10 m und waren 40—120 cm hoch. Es sind auch ovalförmige Hügel entdeckt worden, deren einer (Nr. 12) in der Richtung N—S langgezogen war und drei Skelettgräber enthielt. Unter den Hügeln sind 13 Skelettgräber und 5 Brandgräber freigelegt worden. 4 Hügel waren leer (wohl auch Brandgräber). Die Brandgräber befanden sich in den Hügeln über dem Niveau des Terrains, oft unmittelbar unter der Oberfläche. Sie enthielten verbrannte Knochenstückchen, Kohlenreste von Scheiterhaufen, Asche und Gefäßscherben. In den Skelettgräbern lagen die Skelette in Gruben bis zu 2,5 m Tiefe, in dreien waren die Skelette in hölzernen Behältern aufbewahrt, in einer wurde der Verstorbene in eine Stolle in der längeren Wand der Grube gelegt. Orientation: W—O. Lage der Skelette: auf dem Rücken, die Hände dicht am Körper.

Die Beigaben: 5 Gefäße (3 sind erhalten), eiserne Reifen und Halter von Holzweimern, 4 Ohringe, 1 Glasknopf, 9 Messer, 10 Pfeilspitzen, 5 Streitaxte, 2 Lan-

zenspitzen, 1 Schwert, 8 Sporen, 2 Schnallen, 1 Spinnwirtel, 1 Feuerstahl, 4 Feuersteine, eine römische Münze.

Auf Grund des entdeckten Ohrringes mit einem gegossenen traubenförmigen Anhängsel und mit Öse am Ende des unteren Bogens (Abb. 5: 12), einer schmalen Streitaxt mit quadratförmigen Rücken (Abb. 6: 6), der dreiflügeligen Pfeilspitze (Abb. 3: 9), des Schwertes des Petersenschen Typus H (Abb. 4: 1), kann man die Skelettgräber in die 2. Hälfte des 9. Jahrhunderts und vielleicht teilweise auch in den Anfang des 10. Jahrhunderts datieren. Die Brandgräber gehören der gleichen Zeitspanne an wie die Skelettgräber, oder sind noch etwas älter.

Bisher sind 27 Hügelgräberfelder in Mähren entdeckt worden; auf 13 sind nur Skelettgräber, auf 8 nur Brandgräber freigelegt worden und 6 sind birituell. Außerdem gibt es 5 Gräberfelder, deren Gräber ursprünglich mit Hügeln bedeckt worden sind, weiter 12 Hügelgräberfelder, die in der Literatur für slawisch gehalten sind, obwohl dies nicht erwiesen wurde. Man glaubt überdies daß alle flachen Brandgräber ursprünglich mit Hügeln bedeckt wurden. (18 Fundorte — siehe die Anmerkung Nr. 55.)

Die Brandgräber in Hügeln waren entweder einfach in die Erde geschüttet, oder waren in Gefäßen. Die Ausstattung ist sehr karg: oft keine Beigaben, meistens nur einige Gefäßscherben, selten ein vollständiges Gefäß, ausnahmsweise Messer, Feuerstahl, Glasperlen, Kamm. Die Reste des verbrannten Leichnams und Scheiterhaufens sind entweder auf der Basis des Hügels verstreut, oder zu einem Häufchen im Gipfel des Hügels geschichtet. Manchmal ist die Aschenurne in einer Grube unter dem Hügel aufbewahrt. Auf Grund der Entwicklung des Bestattungsritus bei den Slawen in unseren Ländern, können wir die Hügelgräberfelder mit Brandgräbern ungefähr in die Zeit um das Jahr 800 oder sogar in eine ältere Epoche datieren. Das beweist auch die Existenz der relativ primitiven Keramik, irgendwo auch die Keramik des Prager Typus, die wir in das 5.—7. Jahrhundert datieren können.

Die Skelettgräber unter den Hügeln sind entweder auf ebenem Boden in der Basis des Hügels, oder in tiefen Gruben beerdigt. Die Gruben sind oft mit Holz, Steinen, seltener mit Stollen in der längeren Wand, ausgestattet. Die Beigaben sind verhältnismäßig reich wie in den flachen Skelettgräbern der mittleren Burgwallzeit. Vom heutigen Gesichtspunkte aus, ist die Mehrheit aller Beigaben in die 2. Hälfte des 9. Jahrhunderts und in die 1. Hälfte des 10. Jahrhunderts zu datieren.

Auf den birituellen Gräberfeldern gibt es teils Skelettgräber mit Beigaben aus der 2. Hälfte des 9. Jahrhunderts und 1. Hälfte des 10. Jahrhunderts, teils Brandgräber, die demselben Zeitabschnitt angehören, oder sogar älter sind. Obwohl wir bei der Zeitbestimmung der Brandgräber nur auf die Keramik beschränkt sind (und sie ist für die Datierung untreffend), können wir sie mit Rücksicht auf das Alter des Verbrennungsritus und im Hinblick darauf, daß die birituellen Gräberfelder überwiegend groß sind (das bedeutet, daß dort eine längere Zeit beerdigt wurde), zumindest in die 1. Hälfte des 9. Jahrhunderts datieren. Aber auch in der 2. Hälfte des 9. Jahrhunderts sind die Brandgräber nicht ausgeschlossen.

Die Aufschüttung der Hügel können wir aller Wahrscheinlichkeit nach für einen Bestandteil des heidnischen Begräbnisritus halten, der auch in den entfernteren Gebieten noch lange hindurch die Zeit der offiziellen Aufnahme des Christentums überlebt hat.

Übersetzt von Zdeněk Masařík